

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ

Факультет економіки, бізнесу та міжнародних відносин
Кафедра соціального забезпечення та податкової політики

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

на тему:

«Міжнародний досвід управління соціальною безпекою та
можливості його адаптації в Україні»

Виконав: магістр II курсу, гр. СЗ-24-1м
спеціальність 232 «Соціальне забезпечення»
Нестеренко Артем Олександрович

Керівник: Дулік Тетяна Олександрівна
к.е.н., доц., доцентка кафедри соціального
забезпечення та податкової політики

Рецензент: Даценко В.В., к.е.н., доцент, декан
факультету економіки, бізнесу та
міжнародних відносин

Дніпро – 2025

МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ

Факультет ЕКОНОМІКИ, БІЗНЕСУ ТА МІЖНАРОДНИХ ВІДНОСИН
Кафедра СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ ТА ПОДАТКОВОЇ ПОЛІТИКИ
Освітній ступінь магістр
Спеціальність 232 «Соціальне забезпечення»

ЗАТВЕРДЖУЮ

завідувачка кафедри

_____ В.Є. Тараненко

“ _____ ” _____ 2025 р.

ЗАВДАННЯ
НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ МАГІСТРА

Нестеренко Артем Олександрович

1. Тема роботи: «Міжнародний досвід управління соціальною безпекою та можливості його адаптації в Україні», затверджена наказом університету від «10» листопада 2025 р. № 948кс «Про затвердження тем кваліфікаційних робіт студентів 2 курсу освітнього ступеня «магістр» факультету економіки, бізнесу та міжнародних відносин».

Керівник роботи Дулік Тетяна Олександрівна к.е.н., доц., доцентка кафедри соціального забезпечення та податкової політики

2. Строк подання магістром роботи «15» січня 2026 р.

3. Вихідні дані до роботи: нормативно-правові документи, статистичні дані Державної служби статистики України, Державної податкової служби України, статті, монографії, підручники, навчальні посібники, матеріали періодичних видань, Інтернет-ресурси за темою дипломної роботи.

4. Зміст розрахунково-пояснювальної записки (перелік питань, які потрібно розробити) 1) Теоретико-методологічні засади реалізації європейських стандартів життя у сфері соціального забезпечення; 2) Аналіз сучасного стану соціального забезпечення в Україні у контексті євроінтеграції; 3) Напрями та шляхи реалізації європейських стандартів життя в Україні .

5. Перелік графічного матеріалу 15 таблиць, 1 рисунок.

6. Дата видачі завдання “11” листопада 2025 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів дипломної роботи	Строк виконання етапів роботи	Примітка
1.	Вибір та закріплення теми кваліфікаційної роботи	вересень 2025 р.	Виконано
2.	Збір та обробка літературних джерел за темою дослідження	жовтень 2025 р.	Виконано
3.	Складання плану роботи	жовтень 2025 р.	Виконано
4.	Написання основних розділів роботи	жовтень – грудень 2025 р.	Виконано
5.	Консультації з науковим керівником	згідно з графіком консультацій	Виконано
6.	Оформлення кваліфікаційної роботи, надання її науковому керівнику, отримання відгуку	січень 2026 р.	Виконано
7.	Підготовка доповіді та демонстраційних матеріалів до роботи	січень 2026 р.	Виконано
8.	Здача кваліфікаційної роботи на кафедрі	січень 2026 р.	Виконано
9.	Захист роботи	січень 2026 р.	

Магістр

_____ (підпис)

А.О. Нестеренко

Керівник роботи

_____ (підпис)

Т.О. Дулік

**МІНІСТЕРСТВО ОСВІТИ І НАУКИ УКРАЇНИ
УНІВЕРСИТЕТ МИТНОЇ СПРАВИ ТА ФІНАНСІВ**

АНОТАЦІЯ

Нестеренко А.О. Міжнародний досвід управління соціальною безпекою та можливості його адаптації в Україні

Кваліфікаційна робота на здобуття ступеня вищої освіти «Магістр» за спеціальністю 232 «Соціальне забезпечення». Університет митної справи та фінансів, Дніпро, 2025.

Структура та обсяг роботи. Кваліфікаційна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків і списку використаних джерел. Загальний обсяг роботи становить 96 сторінок, включає 15 таблиць та 1 рисунок. Список використаних джерел містить 75 найменувань.

Зміст анотації: У кваліфікаційній роботі досліджено визначення основних напрямів реалізації європейських стандартів життя в Україні з урахуванням специфіки національної системи соціального забезпечення; охарактеризовано сучасну систему соціального захисту в Україні; здійснено порівняльний аналіз соціальних стандартів України та країн ЄС; виявлено основні перешкоди впровадження європейських підходів в українську практику; запропоновано шляхи адаптації соціального забезпечення до вимог європейських стандартів.

Ключові слова: соціальна політика, європейські стандарти життя, соціальні стандарти, соціальний вимір, соціальне забезпечення.

ABSTRACT

Nesterenko A.O. *International Experience in Social Security Management and the Possibilities of Its Adaptation in Ukraine*

Qualification thesis for obtaining the Master's degree in specialty 232 "Social Security". University of Customs and Finance, Dnipro, 2025.

Structure and Scope of the Work. The qualification thesis consists of an introduction, three chapters, conclusions, and a list of references. The total length of the thesis is 96 pages and includes 15 tables and 1 figure. The reference list contains 75 sources.

Abstract: This qualification thesis explores the key directions for implementing European living standards in Ukraine, taking into account the specific features of the national social security system. The study outlines the current system of social protection in Ukraine, conducts a comparative analysis of social standards in Ukraine and EU countries, identifies major obstacles to the implementation of European approaches in Ukrainian practice, and proposes ways to adapt social security to meet European standards.

Keywords: social policy, European living standards, social standards, social dimension, social security.

ЗМІСТ

ВСТУП	5
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ ЖИТТЯ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ	7
1.1 Сутність поняття «європейські стандарти життя»: соціальний, економічний та правовий аспекти	7
1.2 Основні підходи до формування системи соціального забезпечення у країнах ЄС	17
1.3 Європейська соціальна модель	24
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1	30
РОЗДІЛ 2 АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ У КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ	32
2.1 Характеристика системи соціального захисту населення України	32
2.2 Порівняльний аналіз соціальних стандартів України та країн ЄС	45
2.3 Основні виклики та бар'єри на шляху адаптації європейських стандартів в Україні	54
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2	61
РОЗДІЛ 3 НАПРЯМИ ТА ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ	63
3.1 Пріоритетні напрями реформування системи соціального забезпечення	63
3.2 Роль державної політики, інституцій та громадянського суспільства	71
3.3 Пропозиції щодо ефективного впровадження європейських стандартів у сфері соціального захисту	78
ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3	92
ВИСНОВКИ	94
СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ	96

ВСТУП

Актуальність теми. У сучасних умовах трансформації українського суспільства вектор європейської інтеграції залишається одним із ключових зовнішньо- та внутрішньополітичних пріоритетів. Відповідно до цього зростає значення адаптації європейських стандартів життя до українських реалій. Зокрема, впровадження європейських підходів у сфері соціального забезпечення виступає важливою умовою покращення якості життя населення, зменшення соціальної нерівності та забезпечення базових соціальних гарантій.

Актуальність обраної теми зумовлена необхідністю глибокого аналізу механізмів реалізації стандартів життя ЄС в Україні, оцінки поточного стану національної системи соціального захисту та визначення практичних шляхів її вдосконалення у відповідності до європейських підходів. Особливої ваги ця проблема набуває в умовах тривалої воєнної агресії Росії, яка різко загострила соціальні ризики та посилила вразливість населення.

Стан наукової розробки теми. Питання адаптації європейських стандартів у сфері соціального забезпечення активно досліджуються як українськими, так і зарубіжними науковцями. Значний внесок у розробку даної проблематики зробили такі вчені, як О. Балакірєва, М. Долішній, Л. Лісогор, І. Гаман-Голутвін, О. Зарубінська, які аналізують соціальні трансформації, індикатори якості життя, європейські соціальні моделі та механізми державної соціальної політики. Однак, незважаючи на значну кількість досліджень, практичні аспекти впровадження європейських стандартів життя в Україні потребують подальшого комплексного аналізу.

Мета і завдання дослідження. Метою кваліфікаційної роботи є визначення основних напрямів реалізації європейських стандартів життя в Україні з урахуванням специфіки національної системи соціального забезпечення.

Для досягнення мети поставлено такі завдання:

- розкрити сутність європейських стандартів життя та їх складові у соціальному вимірі;
- охарактеризувати сучасну систему соціального захисту в Україні;
- здійснити порівняльний аналіз соціальних стандартів України та країн ЄС;
- виявити основні перешкоди впровадження європейських підходів в українську практику;
- запропонувати шляхи адаптації соціального забезпечення до вимог європейських стандартів.

Об'єкт дослідження — система соціального забезпечення як складова механізму забезпечення якості життя населення.

Предмет дослідження — процес адаптації та реалізації європейських стандартів життя в Україні у контексті соціального забезпечення.

Методи дослідження. У процесі дослідження використано комплекс загальнонаукових та спеціальних методів: аналіз і синтез — для обробки теоретичних матеріалів; порівняльний метод — для зіставлення європейських і українських підходів до соціального забезпечення; статистичний аналіз — для оцінки динаміки соціальних показників; графічний метод — для візуалізації результатів; методи прогнозування та узагальнення — для формування практичних рекомендацій.

Інформаційна база дослідження включає: законодавчі та нормативно-правові акти України та Європейського Союзу; офіційні статистичні дані Державної служби статистики України, Eurostat, Світового банку; матеріали наукових публікацій, монографій, звітів міжнародних організацій; аналітичні матеріали профільних міністерств, неурядових організацій, ЗМІ.

Структура роботи. Дипломна робота складається зі вступу, трьох розділів, висновків, списку використаних джерел та додатків. Загальний обсяг роботи становить 96 сторінок, містить 15 таблиць і 1 рисунок.

РОЗДІЛ 1

ТЕОРЕТИКО-МЕТОДОЛОГІЧНІ ЗАСАДИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТІВ ЖИТТЯ У СФЕРІ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ

1.1 Сутність поняття «європейські стандарти життя»: соціальний, економічний та правовий аспекти

Реалізація європейських стандартів життя є однією з ключових передумов успішної євроінтеграції України та формування конкурентоспроможної соціальної держави. У країнах Європейського Союзу поняття «стандарти життя» трактується як система вимог до умов існування людини, що забезпечують гідне життя, всебічний розвиток особистості та соціальну захищеність.

Це поняття охоплює не лише рівень матеріального забезпечення населення, а й широкий спектр соціальних, економічних і правових показників. Вони взаємопов'язані та формують інтегральне уявлення про якість життя в суспільстві.

Соціальні стандарти у країнах ЄС передбачають гарантований рівень добробуту для кожного громадянина, незалежно від його доходів, статусу чи місця проживання. В основі цього підходу лежить принцип соціальної справедливості, відповідно до якого держава зобов'язана створювати умови для забезпечення базових потреб усіх членів суспільства.

До ключових соціальних складових європейських стандартів належать:

- Якісна та доступна освіта. У більшості країн ЄС освіта є безкоштовною на всіх рівнях — від дошкільної до вищої. Освітня система побудована на засадах рівності, інклюзії та доступу до інновацій. Це сприяє формуванню соціально мобільного населення з високим рівнем кваліфікації.

- Охорона здоров'я. Медичні послуги фінансуються через обов'язкове медичне страхування або за рахунок державних програм. Усі

громадяни мають право на базовий медичний захист, включно з екстреною допомогою, профілактикою, лікуванням та реабілітацією.

- Соціальне страхування та соціальні виплати. У країнах ЄС діють ефективні моделі пенсійного забезпечення, допомоги з безробіття, підтримки для сімей з дітьми, осіб з інвалідністю, людей похилого віку. Держава гарантує мінімальний рівень доходів для всіх, хто цього потребує.

- Житлові стандарти. Реалізуються програми доступного житла для соціально вразливих категорій. Уряди багатьох країн субсидують орендну плату або будівництво соціального житла.

- Гарантії гендерної рівності та соціальної інтеграції. ЄС послідовно втілює політику рівних можливостей, підтримки меншин, інтеграції мігрантів, профілактики дискримінації в будь-яких формах.

Таким чином, соціальний аспект європейських стандартів життя забезпечує всім громадянам рівний доступ до життєво важливих послуг і захист у разі настання соціальних ризиків.

Економічна складова європейських стандартів визначається не лише обсягами доходів населення, але й стабільністю економічного середовища, можливостями для працевлаштування, рівнем добробуту та якістю економічної політики.

До ключових економічних характеристик належать:

- Високий рівень ВВП на душу населення. Цей показник відображає загальний добробут населення. Наприклад, країни Західної Європи (Німеччина, Франція, Нідерланди) мають один із найвищих рівнів ВВП у світі, що забезпечує широкі можливості для соціального фінансування.

- Доступ до ринку праці. У країнах ЄС діє політика захищеної зайнятості, що гарантує працівникам справедливу оплату праці, безпечні умови, соціальні гарантії. Мінімальна заробітна плата встановлюється законодавчо або колективними договорами.

- Економічна мобільність. Європейські стандарти передбачають вільне переміщення працівників, сприяють розвитку малого й середнього

бізнесу, підтримують інноваційне підприємництво. Це дозволяє громадянам самореалізовуватись і підвищувати власний рівень життя.

- Інфраструктурний розвиток. Ефективний громадський транспорт, цифрова інфраструктура, екологічна політика й урбаністичне планування є важливою частиною економічних стандартів.
- Система соціального фінансування. Податкова модель країн ЄС побудована на прогресивному оподаткуванні та ефективному розподілі коштів через соціальні програми.

Завдяки економічним механізмам ЄС створює передумови для стійкого розвитку, зростання якості життя та захисту найбільш вразливих верств населення.

Правовий фундамент європейських стандартів базується на верховенстві права, дотриманні прав і свобод людини, а також ефективному функціонуванні демократичних інституцій.

Основні правові складові включають:

- Європейська Конвенція з прав людини як головний нормативно-правовий акт, що забезпечує захист базових прав: на життя, свободу, працю, приватність, свободу думки та релігії.
- Судова система. Країни ЄС гарантують доступ до незалежного та справедливого судочинства. Європейський суд з прав людини забезпечує захист прав навіть у випадках, коли національні органи влади є неефективними.
- Трудові права. Дотримання стандартів праці, закріплених у документах Міжнародної організації праці (МОП), є обов'язковим. Це включає право на профспілкову діяльність, гідну оплату праці, охорону праці.
- Антикорупційна політика. Європейське законодавство включає жорсткі механізми боротьби з корупцією, що підвищує прозорість роботи державних установ і зміцнює довіру громадян.
- Гендерна рівність та захист вразливих груп. В ЄС діють правові механізми, що захищають права жінок, ЛГБТ+ спільнот, осіб з інвалідністю,

біженців, етнічних та релігійних меншин.

Правовий вимір європейських стандартів забезпечує гарантовану реалізацію соціальних та економічних прав, а також підвищує довіру до інституцій, правосуддя й демократії.

Отже, європейські стандарти життя є інтегрованим комплексом соціальних, економічних і правових норм, що визначають рівень добробуту, соціальної безпеки, правової захищеності та можливостей для розвитку особистості. Вони базуються на гуманістичних принципах, демократичних цінностях і високій ролі держави у забезпеченні гідного життя.

Для України реалізація таких стандартів є не лише умовою виконання євроінтеграційних зобов'язань, але й стратегічною метою побудови соціально справедливого суспільства. Їх адаптація потребує глибоких реформ у сфері соціального забезпечення, правового регулювання та економічної політики.

Слід зауважити, що складний процес організації та проведення в Україні соціальних реформ, посилення ефективності, доступності та інклюзивності соціальних прав, утвердження сучасної системи джерел соціального забезпечення потребує належного дослідження, оцінки та врахування європейського досвіду та практики. У цьому контексті на особливу увагу заслуговують європейські соціальні стандарти, які покликані бути відповідними орієнтирами з позиції формування новітньої моделі джерел права соціального забезпечення.

Насамперед, слід зазначити, що за своєю суттю європейські соціальні стандарти як частина відповідних міжнародних стандартів відображають досвід та практику держав-членів європейської спільноти у сфері соціального забезпечення (захисту). Слід вказати, що в правовій доктрині немає єдиних підходів до міжнародних соціальних стандартів та їх розуміння. Термін «стандарт» означає зразок, еталон, модель тощо. За змістом чинного законодавства державні соціальні стандарти – встановлені законами, іншими нормативно-правовими актами соціальні норми і нормативи або їх комплекс, на базі яких визначаються рівні основних державних соціальних гарантій [8].

Професор Н. Б. Болотіна, досліджуючи міжнародні соціальні стандарти, наголошує на тому, що вони відображають: міжнародне правове регулювання відносин у сфері соціального захисту; стандарти ООН у сфері соціального захисту; конвенції МОП у сфері соціального захисту; європейські міжнародні стандарти в галузі соціального захисту [9].

С.І. Запара наголошує, що міжнародний соціальний стандарт – це впорядкована система універсальних міжнародних норм та принципів, розроблених на основі взаємних угод між державами щодо питань, пов'язаних зі створенням економічного, політичного, соціального, культурного і правового середовища, яке б дозволило людям досягати соціального розвитку [10].

Разом із тим, М. М. Шумило наголошує на тому, що міжнародні стандарти у сфері соціального захисту варто розуміти як соціальний мінімум, що встановлений міжнародними нормативно-правовими актами та є обов'язковим для країн-підписантів, наявність якого дає рівну можливість непрацездатним особам реалізовувати свої права та свободи в повному обсязі [11].

Також у юридичній літературі наголошено, що міжнародні соціальні стандарти слід розглядати в широкому та вузькому значеннях. У широкому розумінні міжнародні соціальні стандарти – це сукупність означених та упорядкованих міжнародною спільнотою норм та положень концептуального характеру з широкого кола соціальних питань. У вузькому значенні міжнародні соціальні стандарти – це сукупність визначених на підставі міжнародно-правових актів фундаментальних соціальних прав людини [12].

З огляду на зміст цих та інших доктринальних підходів справедливим буде наголосити, що європейські соціальні стандарти є основоположним та фундаментальним видом міжнародних соціальних стандартів, які формуються під впливом нормотворчих повноважень уповноважених інституцій. Насамперед йдеться про міжнародно-правові акти, ухвалені державами-членами Ради Європи та ЄС. Тому європейські соціальні стандарти варто

розглядати в широкому та вузькому значеннях.

У широкому значенні європейські соціальні стандарти – це сукупність норм, положень і стандартів концептуального характеру, які містяться в міжнародно-правових актах, ухвалених уповноваженими європейськими інституціями, та спрямовані на розвиток ефективної моделі соціального забезпечення (захисту). У вузькому значенні європейські соціальні стандарти – це сукупність визнаних та закріплених відповідно до основоположних європейських міжнародно-правових актів соціальних прав людини.

Основними ознаками європейських соціальних стандартів є такі: вони є результатом нормотворчої діяльності уповноважених європейських інституцій (Рада Європи, ЄС); закріплені в міжнародно-правових актах Ради Європи та ЄС; містять систему норм, положень, стандартів з питань соціального забезпечення; містять систему основоположних соціальних прав; є правовим базисом розвитку соціального законодавства окремих держав учасниць Ради Європи та ЄС; є правовим базисом формування новітньої системи джерел європейського права соціального забезпечення.

Варто підкреслити, що особливого значення набувають європейські соціальні стандарти в умовах формування в Україні новітньої моделі джерел права соціального забезпечення. З правового погляду, джерела права соціального забезпечення включають зовнішні форми вираження та закріплення норм права, які спрямовані на ефективне правове регулювання відносин соціального забезпечення.

Водночас правове регулювання відносин соціального забезпечення залишається вразливим та неефективним з огляду на таке: неефективність декларованих соціальних реформ; відсутність єдиної стратегії розвитку та удосконалення джерел права соціального забезпечення і, зокрема, розвитку законодавства про соціальне забезпечення; відсутність чітких механізмів ратифікації та імплементації основоположних міжнародних договорів про соціальне забезпечення; наявність архаїчного, неузгодженого та суперечливого законодавства про соціальне забезпечення; відсутність

ефективної системи соціальних стандартів та гарантій; неефективність та повною мірою недоступність права на соціальний захист та інших пов'язаних із ним прав; неефективність нагляду та контролю у сфері соціального забезпечення.

Найбільш системні та фундаментальні європейські соціальні стандарти визначені на підставі норм Європейської соціальної хартії переглянутої (далі – ЄСХп) та Європейського кодексу соціального забезпечення (далі – ЄКСЗ). Доречно підкреслити, що свого часу держави-члени Ради Європи ухвалили Європейську соціальну хартію (18.10.1961 р.) [13] як складову формування ефективної європейської соціальної політики.

У Преамбулі до цієї Хартії зазначено, що держави-учасниці «домовилися забезпечити своєму населенню громадянські та політичні права і свободи, визначені в цих документах, враховуючи, що здійснення соціальних прав повинно бути забезпечене без будь-якої дискримінації за ознакою раси, кольору шкіри, статі, віросповідання, політичних переконань, національної належності чи соціального походження, сповнені рішучості спільно зробити все можливе для підвищення життєвого рівня та поліпшення соціальної забезпеченості як міського, так і сільського населення шляхом використання відповідних установ і здійснення відповідних заходів».

Водночас, враховуючи необхідність посилення ефективності соціальної політики, поглиблення європейської соціальної інтеграції, держави члени Ради Європи переглянули Європейську соціальну хартію (03.05.1996 р.) [14; 15].

За своєю суттю ЄСХп має низку принципових змістових особливостей, пов'язаних із закріпленням основоположних соціальних прав людини, гарантій їх здійснення через призму міжнародних (європейських) зобов'язань держав-учасниць, зокрема: право на охорону здоров'я (ст. 11); право на соціальне забезпечення (ст. 12), що включає низку зобов'язань Сторін (наприклад, започаткувати систему соціального забезпечення або підтримувати її функціонування, підтримувати систему соціального

забезпечення на задовільному рівні, принаймні на такому, який дорівнює рівню, необхідному для ратифікації ЄКСЗ, а також докладати зусиль для поступового піднесення системи соціального забезпечення на більш високий рівень тощо); право на соціальну та медичну допомогу (ст. 13); право на користування послугами соціальних служб (ст. 14); право осіб з інвалідністю на самостійність, соціальну інтеграцію та участь у житті суспільства (ст. 15); право сім'ї на соціальний, правовий та економічний захист (ст. 16); право дітей та підлітків на соціальний, правовий та економічний захист (ст. 17); право осіб похилого віку на соціальний захист (ст. 23); право на захист від бідності та соціального відчуження (ст. 30) тощо.

Можна погодитися з позицією М.М. Феськова, який зазначає, що при здійсненні адаптації державам, зокрема й Україні, слід враховувати особливості юридичної оцінювальної діяльності органів Ради Європи щодо звітів держав про рівень дотримання Хартії. Норми Хартії містять імперативні і диспозитивні юридичні норми.

До особливостей останніх належить надання можливостей Договірним Сторонам самостійно встановлювати зміст обов'язків диспозитивного характеру залежно від наявних економічних та соціальних умов, головним показником дотримання зобов'язань державою виступає загальна тенденція відповідності поставленій меті і постійне підвищення гарантій. Другою особливістю реалізації диспозитивних норм Хартії є необхідність обов'язкового вивчення та врахування тлумачень таких положень спеціальним органом Ради Європи – Європейським комітетом з соціальних прав – Комітетом незалежних експертів, оскільки переважна більшість висновків цього органу врешті формалізується у вигляді рекомендацій та попереджень Комітету міністрів Ради Європи [16].

З огляду на зазначене ЄСХп є важливим джерелом права соціального забезпечення, урахувуючи такі основні особливості: систематизує та закріплює досвід та практику держав-членів Ради Європи у сфері соціального забезпечення; є джерелом європейського права соціального забезпечення; є

частиною національного законодавства про соціальне забезпечення; включає норми, які містять основоположні соціальні права, які за своєю суттю є соціальними стандартами; закладає міжнародно-правове підґрунтя для розвитку внутрішнього законодавства про соціальне забезпечення; потребує належної імплементації при формуванні та удосконаленні внутрішнього законодавства про соціальне забезпечення; включає механізми моніторингу, нагляду та контролю щодо виконання нашою державою європейських соціальних зобов'язань.

Доречно також наголосити, що державичлени Ради Європи ще в середині минулого сторіччя також ухвалили Європейський кодекс соціального забезпечення (16.04.1964 р.), який було переглянуто 06.11.1990 р. [17; 18; 19]. Принагідно варто зазначити, що Україна підписала ЄКСЗ, що засвідчує неухильну позицію України щодо дотримання засад демократії, верховенства права, прав людини, розвитку соціального забезпечення на засадах соціальної справедливості, з огляду на зміст Європейської соціальної хартії (переглянутої) та Європейського кодексу соціального забезпечення [20].

Варто підтримати позицію професора О. М. Ярошенка, який справедливо наголошує на тому, що ЄКСЗ означив такі види соціального забезпечення, як медична допомога, відшкодування з тимчасової непрацездатності, з безробіття, пенсії по старості, допомоги сімейні, у зв'язку з вагітністю й пологами, пенсії по інвалідності й у разі втрати годувальника.

При цьому Кодекс гарантує захищеним особам допомогу у зв'язку зі станом здоров'я, що вимагає медичної допомоги профілактичного чи лікувального характеру, а також з метою підтримання, відновлення чи поліпшення здоров'я захищеної особи та її спроможності працювати й задовольняти свої особисті потреби. Також Кодексом передбачено, що допомога сім'ям із дітьми включає: періодичну грошову виплату, що надається будь-якій захищеній особі, що задовольняє визначеному строку набуття права на неї; забезпечення дітям належного харчування, одягу, житла, відпочинку або домашньої допомоги [21, с. 99].

У юридичній літературі зазначено такі особливості ЄКСЗ: містить загальні засади та принципи соціального забезпечення; визначає загальний перелік видів соціального забезпечення та умов їх надання відповідним правомочним особам; визначає базову систему європейських соціальних стандартів; стимулює держави, його учасниці, розвивати відповідні внутрішні моделі соціального забезпечення, ураховуючи національні особливості соціально-економічного розвитку.

За таких обставин подальша процедура ухвалення ЄКСЗ вимагатиме від України розбудови внутрішньої системи джерел права соціального законодавства і, насамперед, відповідного законодавства [19].

Ураховуючи зазначене, основними тенденціями формування сучасної системи джерел права соціального забезпечення через призму європейських соціальних стандартів є такі: розробка та запровадження Національної стратегії соціальних реформ та розвитку законодавства про соціальне забезпечення; формування Національної концепції імплементації європейських соціальних стандартів; запровадження європейської та наукової соціально-правової експертизи проектів нормативно-правових актів про соціальне забезпечення; посилення ефективності та доступності механізмів реалізації, гарантування, правової охорони права на соціальний захист (соціальне забезпечення), інших тісно пов'язаних із ним прав; розробка та утвердження дієвої системи соціальних стандартів та соціальних гарантій; розробка, суспільне обговорення, громадські експертизи проекту Кодексу про соціальне забезпечення на основі міжнародних та європейських соціальних стандартів, досягнень провідних шкіл соціального права; гармонізація державного управління з питань соціальної політики; посилення інституційної взаємодії уповноважених органів державної влади, інститутів громадянського суспільства з питань ухвалення та дотримання Кодексу про соціальне забезпечення; забезпечення механізмів ухвалення актів внутрішнього законодавства виключно на основі кодифікованого закону про соціальне забезпечення (Кодексу про соціальне забезпечення); запровадження

постійного моніторингу дотримання законодавства про соціальне забезпечення; запровадження публічної звітності уповноважених владних інституцій щодо дотримання соціальних прав.

1.2 Основні підходи до формування системи соціального забезпечення у країнах ЄС

Соціальне забезпечення є однією з ключових функцій держави у демократичному суспільстві, спрямованою на зменшення соціальних ризиків, запобігання бідності та забезпечення гідного рівня життя всіх верств населення. У країнах Європейського Союзу система соціального забезпечення розвивалася впродовж десятиліть і сьогодні вважається зразком для багатьох держав, які прагнуть до соціальної справедливості, зокрема для України.

Європейська модель соціального забезпечення є багаторівневою, інституційно розвиненою та ґрунтується на принципах солідарності, рівності, універсальності доступу до послуг та соціальної відповідальності держави перед громадянами.

Умовно можна виділити кілька основних підходів до формування системи соціального забезпечення в ЄС:

1. Страхова модель (Бісмарківська). Ця модель є найпоширенішою в країнах Західної Європи — таких як Німеччина, Франція, Бельгія, Австрія, Чехія. Основною особливістю є те, що соціальне забезпечення базується на обов'язковому соціальному страхуванні, фінансування якого здійснюється за рахунок внесків працівників, роботодавців та, частково, держави.

Основні риси:

- Зв'язок між розміром внесків і рівнем виплат: чим більше працівник сплатив внесків — тим вищий рівень його соціального забезпечення.
- Забезпечення охоплює пенсійне страхування, медичне

страхування, допомогу з безробіття, нещасні випадки на виробництві тощо.

- Управління здійснюється через спеціалізовані фонди та каси соціального страхування, які функціонують на засадах самоврядування.

Цей підхід забезпечує стабільність системи, прозорість фінансування та високий рівень охоплення працюючого населення.

Універсалістська модель (Бевериджська). Ця модель реалізована, зокрема, у Великій Британії, Ірландії, Скандинавських країнах (Швеція, Данія, Фінляндія). Її ключовою особливістю є гарантований державою мінімальний рівень забезпечення для всіх громадян, незалежно від їхнього трудового стажу або внесків.

Основні характеристики:

- Фінансування здійснюється переважно з державного бюджету через податки.
- Орієнтація на рівність доступу до послуг та соціальну інтеграцію.
- Пріоритет надається профілактиці бідності, а не відшкодуванню втраченої працездатності.
- Усі громадяни мають однакові базові права на медичне обслуговування, пенсію, соціальні виплати, незалежно від попередньої зайнятості.

Ця модель демонструє високий рівень соціального захисту, хоча часто вимагає значного податкового навантаження на державу.

Змішана модель. У деяких країнах ЄС (наприклад, Італія, Іспанія, Польща) застосовується змішаний підхід, який поєднує елементи страхової та універсалістської моделей.

Особливості:

- Існує двокомпонентна система: базові державні гарантії + додаткові страхові програми.
- Пенсійне, медичне та інше страхування здійснюється через фонди, проте вразливим групам надається підтримка без необхідності страхових внесків.

- Активно залучаються місцеві органи влади, недержавні структури та благодійні організації.

Змішана модель дозволяє забезпечити гнучкість, пристосованість до економічних умов і певний баланс між державними гарантіями та відповідальністю громадян.

Скандинавський (соціал-демократичний) підхід. Хоча його часто відносять до універсалістської моделі, скандинавський варіант має свою специфіку. У Швеції, Данії, Норвегії, Фінляндії система соціального забезпечення будується на принципах:

- максимального охоплення населення — соціальні послуги доступні всім без винятку;
- високої ролі держави як головного гаранта справедливості та соціальної інтеграції;
- розвиненої сфери соціальних послуг, включно з доглядом, працевлаштуванням, освітою, реабілітацією;
- активної трудової політики — акцент робиться на повернення осіб до зайнятості, а не лише на пасивні виплати.

Цей підхід вимагає значного державного фінансування, але забезпечує одні з найвищих показників якості життя у світі.

Принципи, на яких базується європейська соціальна модель. Незалежно від варіацій системи, всі країни ЄС сповідують єдині базові цінності, визначені в документах Євросоюзу, зокрема в:

- Хартії основних прав ЄС;
- Європейському соціальному хартії;
- Лісабонській стратегії та Європейському соціальному кодексі.

До головних принципів належать:

- Соціальна солідарність – розподіл ресурсів між поколіннями, регіонами та соціальними групами.
- Рівність і недискримінація – у доступі до соціальних благ.
- Субсидіарність – вирішення соціальних питань на найнижчому

ефективному рівні.

- Соціальна відповідальність – спільна участь держави, роботодавців і громадян у фінансуванні системи.
- Участь громадян – залучення до прийняття рішень через соціальний діалог і консультації.

Отже, у країнах Європейського Союзу сформовано ефективні, стабільні та різноманітні моделі соціального забезпечення, які базуються на поєднанні соціальної справедливості, економічної ефективності та правової гарантії доступу до соціальних благ.

Україна, орієнтуючись на європейські стандарти, може адаптувати окремі елементи кожної моделі, враховуючи власні економічні можливості, соціальну структуру суспільства та інституційну спроможність. Запозичення найкращих практик ЄС є важливою умовою підвищення якості життя населення та наближення до європейської соціальної моделі.

Основні моделі соціального забезпечення у країнах ЄС наведені в табл. 1.1.

Таблиця 1.1

Основні моделі соціального забезпечення у країнах ЄС

Модель	Країни застосування	Джерела фінансування	Орієнтація	Особливості
Страхова (Бісмарківська)	Німеччина, Франція, Австрія, Чехія	Внески працівників, роботодавців	Взаємозв'язок внесків і виплат	Виплати залежать від тривалості трудового стажу і розміру внесків
Універсальна (Бевериджська)	Велика Британія, Швеція, Данія, Фінляндія	Податки з державного бюджету	Гарантії мінімального доходу для всіх	Рівний доступ до послуг, незалежно від трудової участі
Змішана модель	Італія, Іспанія, Польща	Внески + податки	Комбінація страхової і державної підтримки	Поєднання універсального забезпечення та страхових елементів
Скандинавський підхід	Швеція, Норвегія, Фінляндія, Данія	Податки, муніципальні бюджети	Соціальна інтеграція, зайнятість, рівність	Високий рівень охоплення, акцент на активації і реінтеграції в суспільство

Джерело: складено автором

Згідно з даними табл. 1.1, у країнах Європейського Союзу реалізуються

різні моделі соціального забезпечення, кожна з яких базується на унікальних історичних, економічних і політичних передумовах. Кожна модель має як переваги, так і виклики, однак спільною рисою для всіх країн ЄС є прагнення до забезпечення гідного рівня життя та соціального захисту населення.

Страхова (бісмарківська) модель, поширена в Німеччині, Франції, Австрії та Чехії, акцентує увагу на взаємозв'язку між трудовою участю та рівнем соціального забезпечення. Такий підхід дозволяє забезпечити фінансову сталість системи завдяки внескам від зайнятого населення і роботодавців. Проте дана модель менш ефективно охоплює осіб, які мають нерегулярну зайнятість або працюють у тіньовому секторі.

Універсалістська (бевериджська) модель, реалізована у Великій Британії та скандинавських країнах, базується на принципі рівного доступу до соціальних послуг незалежно від попередніх трудових заслуг. Її сильна сторона — соціальна справедливість та інклюзія. Водночас така система вимагає високих податкових надходжень, що створює додаткове навантаження на державний бюджет.

Змішана модель, характерна для Італії, Іспанії та Польщі, дозволяє враховувати як індивідуальні страхові права, так і базові державні гарантії. Вона вважається більш гнучкою, оскільки адаптується до економічних коливань та соціальної структури населення. Водночас ефективність такої системи залежить від збалансованого розподілу обов'язків між державою та громадянами.

Скандинавський підхід, хоча часто ототожнюється з універсалістською моделлю, вирізняється особливо високим рівнем охоплення населення, ефективною інтеграцією соціальних послуг, широкою мережею підтримки, а також акцентом на активну політику зайнятості. Його важливою перевагою є запобігання довготривалій залежності від соціальних виплат шляхом стимулювання участі в ринку праці.

Узагальнюючи, можна зробити висновок, що країни ЄС демонструють різноманітність підходів до соціального забезпечення, проте всі вони мають

спільну мету — забезпечити гідний рівень життя, соціальну стабільність та рівність можливостей для всіх громадян. Для України важливо адаптувати найефективніші елементи цих моделей з урахуванням національних особливостей та поточного стану соціально-економічного розвитку.

Порівняння ключових показників систем соціального забезпечення у країнах ЄС (середні значення) наведено в табл. 1.2.

Таблиця 1.2

Порівняння ключових показників систем соціального забезпечення у країнах ЄС (середні значення) у 2023р.

Показник	Німеччина	Швеція	Італія	Велика Британія	ЄС (середнє)
Витрати на соціальний захист (% ВВП)	25,0 %	28,1 %	21,5 %	20,2 %	~23,9 %
Частка населення, охопленого соціальним захистом	98 %	100 %	95 %	97 %	~96 %
Рівень зайнятості (2023 р., %)	77 %	82 %	65 %	76 %	~74 %
Мінімальна пенсія (у % до середньої зарплати)	48 %	60 %	40 %	38 %	~46 %

Джерела: Eurostat, OECD, Національні статистичні служби країн ЄС, дані за 2023 рік.

Аналіз даних табл. 1.2 дозволяє зробити висновки щодо ефективності та різноманіття підходів до соціального забезпечення в країнах Європейського Союзу, а також виявити тенденції, які варто враховувати під час адаптації європейських стандартів життя в Україні.

1. Витрати на соціальний захист (% ВВП). Найвищий рівень соціальних витрат спостерігається у Швеції — 28,1 % ВВП, що є наслідком скандинавського підходу до побудови соціальної держави, орієнтованого на забезпечення повного доступу до соціальних послуг та активну соціальну політику. У Німеччині цей показник становить 25,0 %, що характерно для страхової моделі, де фінансування відбувається переважно через внески.

Нижчі показники у Великій Британії (20,2 %) та Італії (21,5 %) свідчать або про ефективність системи (як у британській універсалістській моделі), або про наявні виклики у фінансуванні (як в італійській змішаній моделі).

Середнє значення по ЄС (~23,9 %) відображає загальноєвропейський підхід до потужної соціальної підтримки, однак з урахуванням фіскальних можливостей кожної держави.

2. Частка населення, охопленого соціальним захистом. Показники охоплення населення соціальним захистом свідчать про високий рівень доступності соціальних послуг. У Швеції цей показник становить 100 %, що підтверджує універсальний характер системи. У Німеччині (98 %) і Великій Британії (97 %) рівень також високий, що свідчить про ефективну реалізацію страхових та бюджетних механізмів.

Італія демонструє дещо нижчий показник (95 %), що може свідчити про існування адміністративних бар'єрів або нерівномірність доступу до послуг у різних регіонах. Загалом, середній рівень по ЄС становить близько 96 %, що є надзвичайно високим показником соціальної інклюзії.

3. Рівень зайнятості. Найвищий рівень зайнятості зафіксовано у Швеції — 82 %, що свідчить про ефективну політику активного сприяння працевлаштуванню, а також стимулювання участі жінок, молоді та старших осіб у ринку праці. У Німеччині та Великій Британії рівень зайнятості також високий — 77 % і 76 % відповідно. Натомість Італія демонструє нижчий рівень зайнятості (65 %), що може бути пов'язано з високим рівнем тіньової економіки, структурними проблемами на ринку праці та регіональними диспропорціями. Середній показник по ЄС — 74 %, що свідчить про загальну ефективність європейської соціально-економічної моделі.

4. Мінімальна пенсія (у % до середньої зарплати). Цей показник ілюструє, наскільки система пенсійного забезпечення здатна гарантувати гідний рівень життя після виходу на пенсію. У Швеції мінімальна пенсія становить 60 % від середньої зарплати, що відповідає концепції підтримки соціального добробуту впродовж усього життя. У Німеччині — 48 %, що є середнім рівнем у межах страхової системи. Італія (40 %) та Велика Британія (38 %) демонструють нижчі показники, які свідчать про потребу в додаткових пенсійних заощадженнях або приватному страхуванні. У середньому по ЄС

цей показник становить близько 46 %, що можна вважати достатнім рівнем, однак країни прагнуть до його підвищення з урахуванням зростання вартості життя.

Аналіз порівняльних показників доводить, що країни Європейського Союзу, незважаючи на різні підходи до організації систем соціального забезпечення, забезпечують високий рівень охоплення населення соціальними послугами, підтримку зайнятості та гарантії мінімального добробуту для осіб пенсійного віку.

Для України ці дані є цінним орієнтиром у процесі впровадження європейських стандартів життя. Зокрема, приклади Швеції та Німеччини показують ефективність комбінованих моделей із високою соціальною відповідальністю держави, активною політикою зайнятості та справедливим перерозподілом ресурсів.

1.3 Європейська соціальна модель

Європейська соціальна модель (ЕСМ) — це концепція, що визначає унікальний підхід країн Європейського Союзу до поєднання економічної ефективності та соціальної справедливості. Вона є ядром соціальної політики ЄС і передбачає, що економічне зростання має супроводжуватися захистом соціальних прав громадян, забезпеченням рівного доступу до соціальних благ і зменшенням соціальної нерівності.

Ключовими характеристиками є:

- висока ступінь соціального захисту, охоплення практично всього населення;
- включення трудового, соціального та правового вимірів: робота, гідне життя, участь у суспільстві;
- акцент на рівності можливостей, соціальній інтеграції, запобіганні виключенню (exclusion) із суспільного чи економічного процесу. Наприклад,

у документах ЄС зазначено, що «модель базується на тому, що економічний прогрес і соціальний прогрес невіддільні».

Для України впровадження елементів ЄСМ означає не лише підняття соціальних стандартів, але і створення системи, де кожен громадянин має гарантований доступ до соцзахисту, де праця не лише засіб заробітку, а й засіб інтеграції, розвитку, соціальної мобільності.

На відміну від інших глобальних моделей (наприклад, американської моделі «вільного ринку»), ЄСМ базується на високому рівні державної участі в розподілі ресурсів, розвитку соціальних послуг і підтримці вразливих груп населення. Її формування почалося ще в повоєнний період і продовжує розвиватися під впливом внутрішніх викликів та зовнішніх факторів (глобалізація, демографічні зміни, війна, пандемії тощо).

Основні складові Європейської соціальної моделі:

1. Розвинена система соціального захисту. Кожна країна ЄС має систему пенсійного, медичного, страхового та соціального забезпечення, яка гарантує базовий рівень добробуту для всіх громадян. При цьому переважає принцип всеосяжності (universalism) — тобто доступ до послуг не обмежується лише працюючими або окремими категоріями населення.

2. Активна політика на ринку праці. Країни ЄС прагнуть не просто підтримувати безробітних грошовими виплатами, а й створювати умови для повернення до ринку праці через навчання, перекваліфікацію, соціальний супровід. Це формує принцип активації (activation).

3. Соціальний діалог. ЄСМ передбачає тристоронню взаємодію держави, профспілок і роботодавців у процесі формування соціальної політики. Так забезпечується узгодженість інтересів усіх учасників соціально-економічного процесу.

4. Перерозподіл доходів через податкову систему. Високий рівень соціального забезпечення в ЄС фінансується за рахунок прогресивної податкової системи, яка дозволяє зменшувати майнову нерівність. Це один із ключових інструментів соціальної справедливості.

5. Гарантії прав людини та соціальна інклюзія. ЄСМ підтримує рівність прав, гендерну рівність, права осіб з інвалідністю, підтримку мігрантів та меншин, сприяє соціальній інтеграції. Соціальна політика спрямована не лише на фінансову підтримку, а й на повноцінну участь кожного у суспільному житті.

Принципи Європейської соціальної моделі (згідно з Європейським соціальним хартією та Стратегією Європа 2020):

- Рівність та недискримінація. Кожен громадянин, незалежно від статі, віку, етнічної належності чи соціального статусу, повинен мати рівні можливості для участі в економічному, соціальному та політичному житті. Наприклад, у ЄС діють стандарти захисту від дискримінації у праці, законодавство про рівність. Для України це означає необхідність гармонізації законодавства, забезпечення реального доступу до праці та соцпослуг для вразливих груп..

- Солідарність. Модель підкреслює, що суспільство та держава несуть спільну відповідальність за забезпечення тих, хто через обставини не може забезпечити себе самостійно (наприклад, люди похилого віку, інваліди, безробітні). Це не лише соціальний акт, але й інвестиція у стабільність. Для України це означає розвиток системи, яка не залишає без підтримки групи ризику, враховує міжгенераційні аспекти (фінансування пенсій, баланс поколінь)..

- Субсидіарність. Діяльність у сфері соціального захисту має відбуватися на тому рівні, який здатен найбільш ефективно реагувати (наприклад, місцеві громади, муніципалітети). Держава забезпечує фундамент, але органи нижчого рівня беруть на себе безпосередню реалізацію. Для України — це стимул розвитку місцевих соціальних послуг, делегування ресурсів на рівень громад..

- Сталий розвиток. Соціальна політика не повинна бути короткостроковою чи еkleктичною — вона має враховувати майбутні покоління, екологічну й економічну стійкість. Це означає, що ресурси

виділяються не лише на теперішнє покоління, а створюють основу для майбутнього. Для України це особливо актуально враховуючи демографічні виклики, військовий стан, потребу в модернізації економіки..

- Активна участь. Не достатньо просто надавати виплати — важливо стимулювати участь у ринку праці, навчання, соціальну інтеграцію. ЄС вимагає, щоб соціальні системи перепрофілювалися з пасивної підтримки на активне включення. Для України це означає розвиток програм перекваліфікації, підтримки зайнятості, адаптації до цифрових і зелених економік.

Різновиди реалізації ЄСМ в країнах Європи. Хоча загальні принципи є спільними, на практиці ЄСМ реалізується по-різному в залежності від національного контексту:

- Скандинавська модель (Швеція, Данія, Фінляндія) – найяскравіший приклад повного втілення ЄСМ, з високим рівнем витрат на соціальний захист, активною зайнятістю та гендерною рівністю.
- Континентальна модель (Німеччина, Франція, Австрія) – орієнтована на страхові принципи з міцною інституційною структурою.
- Англосаксонська модель (Велика Британія, Ірландія) – акцент на індивідуальній відповідальності, нижчий рівень державної участі.
- Південна модель (Італія, Іспанія, Греція) – характеризується фрагментарністю, сильним впливом сім'ї на соціальний добробут та меншою ефективністю у перерозподілі ресурсів.

Для більш глибокого розуміння, ЄСМ можна розкласти на кілька ключових складових:

- Система соціального захисту. Включає пенсійне забезпечення, медичне страхування, допомогу з безробіття, соціальне житло, підтримку сімей, дітей. У країнах ЄС ці системи мають високу охопленість та стандарти. Для України — означає потребу вдосконалення захисту, особливо в умовах війни чи економічної нестабільності.

- Ринок праці та зайнятість. ЄСМ підкреслює, що робота — це не лише

заробіток, а соціальна функція. Тому країни ЄС здійснюють політику, спрямовану на підвищення зайнятості, зменшення нерівності, захист прав працівників. Для України важливі політики створення якісних робочих місць, адаптації до нових технологій, стимулювання підприємництва.

– Якість життя та участь громадян
Участь громадян у соціальному, економічному та політичному житті — ключовий момент. Соціальна інтеграція, культура, освіта, здоров'я — все це складові моделі. Для України це означає підвищення рівня громадської участі, волонтерства, розвитку соціальної економіки.

Трансформації Європейської соціальної моделі в сучасних умовах:

У 2020–2023 роках ЄСМ зазнала значних трансформацій через пандемію COVID-19, енергетичну кризу, війну в Україні та глобальну інфляцію. Відповіддю ЄС стало:

- Розширення програм підтримки зайнятості (наприклад, через схеми короткочасної роботи);
- Розробка загальноєвропейських ініціатив — Європейський стовп соціальних прав (European Pillar of Social Rights);
- Інвестиції у цифрову інклюзію та зелений перехід як нові соціальні виклики.

Ці зміни засвідчують, що ЄСМ є гнучкою та здатною до адаптації, не втрачаючи своїх базових цінностей.

Європейська соціальна модель — це не просто набір соціальних програм, а ціннісна основа суспільного устрою в країнах ЄС, що забезпечує гідність, захист і рівність для всіх громадян. Її досвід надзвичайно цінний для України, яка на тлі війни, економічних викликів і реформ прагне до європейської інтеграції. Успішне впровадження елементів ЄСМ в українських умовах дозволить не лише наблизити соціальні стандарти до європейських, але й закласти фундамент для сталого та справедливого розвитку.

Україна, прагнучи доєднатися до європейської спільноти і впровадити європейські стандарти життя, має запозичити ключові елементи ЄСМ:

універсальне покриття, активну політику зайнятості, соціальну інклюзію, високі стандарти соціальної безпеки. При цьому адаптація має враховувати українські особливості: військовий стан, демографічні втрати, економічну нестабільність, необхідність реформ.

Реалізація елементів ЄСМ в Україні дозволить:

- підвищити довіру громадян до державних інститутів соціального захисту;
- зменшити ризики соціального виключення та бідності;
- підсилити конкурентоспроможність української моделі соціального забезпечення;
- забезпечити сталість системи навіть за умов кризових змін.

Європейська соціальна модель — це ціннісно-орієнтована система, яка об'єднує соціальні, економічні й правові механізми для забезпечення гідного життя, рівних можливостей і соціальної інтеграції. Її адаптація в Україні — це не лише виконання зобов'язань перед ЄС, а стратегічна необхідність для побудови справедливого, стабільного й конкурентоспроможного суспільства.

Ось кілька реальних кейсових прикладів впровадження чи трансформації елементів Європейська соціальна модель (ЄСМ) в країнах Європейського Союзу — їх можна використати в дипломній роботі як ілюстрацію.

Приклади успішних кейсів (додаток А):

Данія — модель «flexicurity». Данія застосувала підхід, відомий як «flexicurity» («гнучкість + безпека») — поєднання гнучкого ринку праці із високим соціальним захистом. У моделі: (1) можливість гнучкого прийому/звільнення працівників, (2) ефективна активна політика зайнятості, (3) підготовка й перепідготовка кадрів, (4) система соціального захисту при змінах у зайнятості. Цей кейс показує, як елемент ЄСМ — активна політика праці — на практиці дозволяє знизити безробіття й утримати соціальну стабільність.

Італія — реформування соціального забезпечення. Італія має змішаний

підхід: певна страхова модель + універсальні елементи, однак із низкою викликів (зокрема регіональні дисбаланси, тіньова зайнятість). Наприклад, система охорони здоров'я (Servizio Sanitario Nazionale) є універсальною, охоплює всіх громадян, але фінансування та ефективність різняться між північчю та півднем Італії. Це демонструє, що навіть країни із розвиненою соціальною моделлю мають адаптаційні виклики — важливо враховувати це при аналізі для України.

Польща — приклад посткомуністичної трансформації. Дослідження польської системи показує, як країна, що приєдналася до ЄС, адаптує моделі соціального захисту, перебуває між типами моделей (умовно «лівий», «консервативний», «універсалістичний»). Це корисний приклад для України, адже має схожі стартові умови переходу і може слугувати орієнтиром у виборі підходів.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 1

У межах першого розділу дипломної роботи було здійснено комплексний аналіз сутності європейських стандартів життя та основних наукових підходів до формування ефективної системи соціального забезпечення в країнах Європейського Союзу.

1. Поняття європейських стандартів життя охоплює не лише рівень матеріального добробуту, але й доступ до якісних послуг, охорону здоров'я, освіту, житло, соціальний захист, рівень безпеки, справедливість і свободу. Європейські стандарти життя мають інтегрований характер і базуються на засадах прав людини, рівності, солідарності, сталого розвитку та соціальної справедливості.

2. Було систематизовано основні моделі соціального забезпечення у країнах ЄС, серед яких виокремлюють:

- Бісмарківську модель (страхову), яка базується на внесках

працівників і роботодавців;

- Бевериджську модель (універсальну), що фінансується з податків і передбачає рівний доступ для всіх громадян;
- Змішану модель, яка поєднує елементи попередніх двох систем;
- Скандинавську модель, яка робить акцент на соціальній інтеграції, високому рівні послуг і рівності.

3. Проведене порівняння показників у різних країнах ЄС засвідчило значну варіативність у рівнях соціальних витрат, охопленні населення соціальним захистом, рівнях зайнятості та пенсійного забезпечення. При цьому найвищі показники соціальної ефективності мають країни з добре розвинутою, інклюзивною та універсальною моделлю соціального захисту.

4. Європейська соціальна модель (ЄСМ) визначена як концептуальна основа для формування справедливої та інклюзивної соціальної політики, де поєднуються економічна ефективність і соціальна безпека. Її принципи — рівність, солідарність, субсидіарність, активізація та сталий розвиток — формують цілісне бачення соціального розвитку, яке може бути адаптоване до українського контексту.

5. Виявлено, що реалізація елементів ЄСМ в Україні можлива за умови врахування національних особливостей: воєнного стану, демографічних викликів, регіональної нерівності та потреби в системній реформі інститутів соціального захисту.

Отже, теоретико-методологічне підґрунтя для запровадження європейських стандартів життя у сфері соціального забезпечення в Україні повинне включати адаптацію кращих європейських практик, розвиток сучасної нормативно-правової бази, впровадження принципів соціальної справедливості та міжвідомчу координацію політики.

РОЗДІЛ 2

АНАЛІЗ СУЧАСНОГО СТАНУ СОЦІАЛЬНОГО ЗАБЕЗПЕЧЕННЯ В УКРАЇНІ У КОНТЕКСТІ ЄВРОІНТЕГРАЦІЇ

2.1 Характеристика системи соціального захисту населення України

Аналіз соціально-економічної ситуації в Україні в контексті повномасштабної війни з лютого 2022 року потребує всебічного та детального підходу, який поєднує як кількісні, так і якісні методи дослідження. Для цього обрано комбінований підхід, що дозволяє врахувати всі аспекти соціально-економічних змін, які відбуваються під впливом війни. Кількісні методи включають аналіз статистичних даних, в той час як якісні методи орієнтовані на збирання та аналіз соціологічних даних через опитування та фокус-групи. Цей підхід дозволяє отримати глибше розуміння демографічних та соціальних процесів, які відбуваються під впливом війни.

Дослідження базується на аналізі офіційних статистичних джерел, таких як звіти урядових органів та дані міжнародних організацій, що надають об'єктивні дані про демографічні зміни в Україні під час війни. Соціологічні опитування та фокус-групи використовуються для дослідження соціальних наслідків конфлікту на рівні населення, включаючи вплив на психічний стан, установки та відношення.

Дослідження має спостережний характер і базується на аналізі вторинних даних, таких як: офіційні статистичні джерела, наукові публікації та звіти міжнародних організацій. Для забезпечення об'єктивності та достовірності дослідження використано офіційні статистичні джерела, звіти міжнародних організацій (наприклад, ООН, МОМ) та наукові публікації з економіки та соціології. Дослідження обмежується наявністю доступних даних і може відображати лише частковий обсяг соціально-економічних змін, що відбуваються під час війни. Незважаючи на це, ретельний аналіз доступних

ресурсів дозволяє отримати важливі узагальнення та рекомендації для подальших досліджень та стратегій управління.

З 2014 року українська економіка стикається з важкими викликами через російську агресію, яка почалася з анексії Криму та війни на Донбасі. Це призвело до різкого падіння реального ВВП у 2014–2015 роках. Проте згодом економіка почала відновлюватися завдяки впровадженню реформ. Однак 24 лютого 2022 року повномасштабне вторгнення росії знову зупинило економічне зростання, призвівши до падіння ВВП на 29 % у 2022 році. Соціальні наслідки війни були руйнівними: мільйони людей втратили домівки, роботу, а купівельна спроможність населення значно знизилася. Кількість внутрішньо переміщених осіб (ВПО) зростає з 1,5 млн до 4,9 млн під час вторгнення, хоча реальна цифра може бути значно вищою, оскільки не всі реєструються як ВПО [18].

За межами України опинилося приблизно 7,6 млн українців, за оцінками ООН станом на листопад 2022 року. Близько 2,8 млн людей перебували в росії та білорусі, частково через примусову депортацію. У Європі тимчасовий захист отримали 4,9 млн осіб, більшість з яких жінки та діти. Водночас, за словами Урсули фон дер Ляєн, до вересня 2022 року 5 млн з 8 млн українців, які виїхали до ЄС, повернулися додому [17].

Війна також погіршила ситуацію з бідністю: понад 20 % населення України живе за межею бідності, і допомоги потребують близько 17,7 млн осіб. Зростання цін на продовольство та транспорт негативно вплинуло на менш забезпечені домогосподарства [25].

У зв'язку з військовими діями на тимчасово окупованих територіях виникли проблеми з виплатами пенсій та соціальної допомоги, і 300 000 українців не отримували соціальних виплат у червні 2022 року. Хоча з другої половини 2022 року економічна ситуація почала стабілізуватися, безробіття залишалось на рівні близько 20 % [5] (табл. 2.1).

На червень 2023 року реальний ВВП прогнозувався на рівні зростання 3–4 %, хоча економічна активність ще значно нижча за рівень 2021 року через

збереження бойових дій і руйнування інфраструктури.

Таблиця 2.1

Динаміка показників видатків на соціальний захист та соціальне забезпечення в Україні за 2022-2025 рр., млн.грн.

Показники	2022	2023	2024	2025 план	Абсол.відх. 2025 від 2024, тис.грн.	Від.відх. 2025 від 2024, %
Всього видатків	2705423,3	4014418,1	4486682,7	3238127,5	-1248555	72,17
Видатки на соціальне забезпечення	425987,0	469251,2	464734,4	274183,1	-190551,3	59,0
Частка на соц. забезпечення	15,75	11,69	10,36	8,47	-1,89	х

Джерело: <https://index.minfin.com.ua/ua/finance/budget/gov/expense/2025/>

Представлені у табл. 2.1 дані свідчать про тенденцію до скорочення державних видатків на соціальний захист і соціальне забезпечення в Україні у 2025 році порівняно з попередніми роками. Таке зниження має як об'єктивні зовнішні, так і внутрішні причини.

1. Загальний обсяг видатків державного бюджету у 2025 році становить 3 238 127,5 млн грн, що на 1 248 555,2 млн грн менше, ніж у 2024 році. Це скорочення становить 27,83 %, що може бути пов'язано з очікуваним зниженням зовнішньої фінансової підтримки, спробами оптимізувати витрати або переорієнтацією бюджету в умовах триваючої воєнної економіки.

2. Видатки на соціальне забезпечення демонструють ще більш суттєве скорочення — з 464,7 млрд грн у 2024 році до 274,2 млрд грн у 2025 році. Абсолютне зменшення становить 190,6 млрд грн, що відповідає скороченню на 41 %. Така динаміка вказує на значну реструктуризацію соціальної політики, можливо, з переходом до більш адресних або обмежених форм допомоги.

3. Частка соціального забезпечення у структурі всіх державних видатків також поступово знижується: з 15,75 % у 2022 році до 8,47 % у 2025 році. Це свідчить про зміну пріоритетів у бюджетному фінансуванні —

зменшення значення соціальної складової у порівнянні з іншими секторами, ймовірно оборонним, інфраструктурним чи борговими зобов'язаннями.

4. Зниження частки соціальних витрат на фоні високих соціальних ризиків (воєнні втрати, внутрішнє переміщення, бідність, інфляція) викликає занепокоєння, оскільки може поглибити соціальну нерівність, призвести до зниження якості життя найвразливіших груп населення і послабити соціальну стабільність.

Динаміка витратків свідчить про необхідність: оптимізації існуючих програм соціального захисту, з акцентом на адресність і ефективність; поєднання бюджетного фінансування з міжнародною технічною допомогою; розробки стратегії збалансованого скорочення витрат, яка не призведе до поглиблення соціального розшарування; перегляду соціальної політики в контексті впровадження елементів Європейської соціальної моделі, яка передбачає баланс між ефективністю та соціальною справедливістю.

На рис. 2.1, видатки на соціальне забезпечення України за період 2022–2025 рр. значно зросли через економічні й соціальні виклики. У 2019 році видатки становили 321,8 млрд грн, тоді як у 2023 році вони зросли до 514,1 млрд грн. Зростання на 60 % обумовлене війною, демографічними змінами та інфляцією.

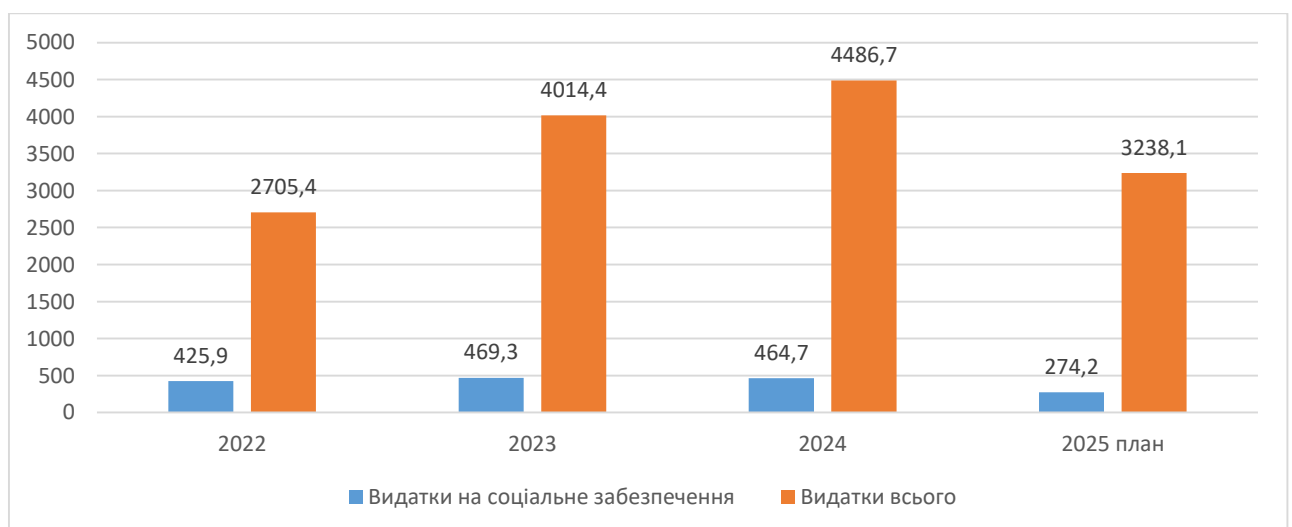

Рис. 2.1 Динаміка видатків на соціальне забезпечення та соціальний захист України за період 2022–2025 рр., млрд.грн.

Джерело: складено автором [30]

Війна призвела до збільшення кількості осіб, які потребують соціальної допомоги: ВПО, військові, ветерани, родини загиблих і постраждалих. Значне підвищення соціальних видатків також пов'язане з індексацією виплат для підтримки пенсіонерів, безробітних, військових та інших категорій населення, а також для забезпечення продовольчої, медичної та гуманітарної допомоги. У майбутньому, з огляду на необхідність відновлення після війни, очікується, що соціальні видатки залишатимуться високими для реабілітації постраждалих від війни та підтримки найбільш уразливих категорій [1].

Пенсії. Основна пенсійна система в Україні базується на державній розрахунковій системі (PAYG), тоді як недержавні пенсійні програми залишаються недорозвиненими через обмежений біржовий ринок і високі ризики. Пенсійний вік для обох статей становить 60 років, при цьому жінки повинні мати 30 років страхового стажу, а чоловіки – 35 років, щоб отримати пенсію за віком. Розмір пенсії розраховується за спеціальною формулою, але не може бути нижчим за мінімальний рівень, встановлений на рівні прожиткового мінімуму.

Війна, яка розпочалася в лютому 2022 року, мала значний вплив на пенсійну систему. Своєчасна виплата пенсій стала критично важливою, оскільки багато пенсіонерів через бойові дії стали внутрішньо переміщеними особами (ВПО) або виїхали за кордон. За даними Міжнародної організації міграції, приблизно 1,2 млн пенсіонерів стали ВПО, що становило 20,6 % від усіх ВПО [19]. Динаміка показників пенсійного забезпечення в Україні за 2022-2025рр. наведена в табл. 2.2.

Згідно з даними наведеними в табл. 2.2 можна зробити висновок, що у період з 2022 до 2025 року спостерігається стійка тенденція до зменшення кількості пенсіонерів: від 10,72 млн осіб у 2022 році до 10,20 млн осіб у 2025 році. Це скорочення становить 144,6 тис. осіб, або 1,4 % від загальної кількості.

Таке зменшення пов'язане з низкою чинників:

- Демографічними змінами — зниженням народжуваності в

попередні десятиліття, старінням населення та підвищенням пенсійного віку.

- Військовими діями, внаслідок яких частина осіб пенсійного віку загинула або залишила територію України.
- Тимчасовою окупацією частини територій, де облік пенсіонерів ускладнений.
- Міграцією громадян, що зменшує навантаження на Пенсійний фонд, але має довготривалі наслідки для соціального забезпечення.

Таблиця 2.2

Динаміка показників пенсійного забезпечення в Україні
за 2022-2025рр.

Показники	2022	2023	2024	2025 план	Абсол.відх. 2025 від 2024, тис.грн.	Від.відх. 2025 від 2024, %
Кількість пенсіонерів, тис.грн.	10717,5	10551,5	10348,1	10203,5	-144,6	98,6
Розмір середньої пенсії, грн.	4622,59	5350,33	5789,05	6436,79	647,74	111,19
Видатки на пенсійне забезпечення, млрд.грн.	590,1	746,3	854,5	860,6	6,1	100,71

Джерело: складено автором [32]

Разом з тим, це не є ознакою покращення ситуації у пенсійній сфері, оскільки загальна тенденція до старіння населення зберігається, а відновлення демографічного балансу потребуватиме десятиліть.

Розмір середньої пенсії за аналізований період збільшився з 4622,59 грн у 2022 році до 6436,79 грн у 2025 році, що становить приріст на 1814,2 грн або майже 39 % за три роки. У 2025 році порівняно з 2024 роком пенсія зросте на 11,2 %.

Це зростання є результатом:

- щорічної індексації пенсій, передбаченої законодавством;
- зростання мінімальної зарплати, з якою частково корелюється

розмір пенсій;

- політичної волі уряду підвищувати соціальні стандарти, особливо у воєнний період.

Однак важливо враховувати:

- Реальне зростання купівельної спроможності пенсії залежить від рівня інфляції.
- Зростання пенсій у номінальному вимірі не гарантує збільшення якості життя пенсіонерів без відповідного зниження цін на базові товари і послуги.

Таким чином, хоч динаміка виглядає позитивною, вона потребує постійного перегляду з урахуванням макроекономічних умов і потреб найуразливіших категорій населення.

У 2022 році видатки на пенсійне забезпечення становили 590,1 млрд грн, а в 2025 — 860,6 млрд грн, що свідчить про ріст на понад 270 млрд грн (більше ніж 45 % за три роки). Однак приріст з 2024 до 2025 року — лише 6,1 млрд грн, або 0,71 %.

Це може свідчити про:

- певну стабілізацію витрат Пенсійного фонду;
- очікувану зміну акцентів у фінансуванні соціальної сфери (наприклад, переорієнтація на допомогу ВПО, ветеранам, програмам реабілітації);
- потребу в реструктуризації джерел фінансування, зокрема через розвиток накопичувального рівня пенсійного забезпечення.

Такий мінімальний приріст на фоні зростання середньої пенсії може бути досягнутий лише за рахунок зменшення кількості отримувачів пенсій або збільшення продуктивності збору внесків.

Аналіз динаміки пенсійних показників за 2022–2025 роки демонструє відносну фінансову стабільність у короткостроковій перспективі, але водночас:

- Підкреслює структурні ризики: старіння населення, трудову

міграцію, тіньову зайнятість.

- Наголошує на необхідності проведення глибокої пенсійної реформи, що включає: запровадження обов'язкового накопичувального рівня; детінізацію ринку праці; підвищення фіскальної дисципліни; посилення адресності соціальної підтримки.

Такі кроки сприятимуть довготривалій стійкості пенсійної системи України та наближенню до європейських стандартів соціального забезпечення.

Допомога з безробіття. Протягом воєнного стану в Україні держава зберегла систему виплат допомоги з безробіття, але впровадила суттєві зміни. З вересня 2022 року парламент скоротив максимальний термін виплат допомоги з безробіття з попередніх 120–360 днів до 90 днів, а також обмежив можливість дострокового виходу на пенсію. Крім того, сума допомоги зменшена до розміру мінімальної заробітної плати, незалежно від страхового стажу.

З початку повномасштабного вторгнення значно загострилася проблема структурного безробіття. Тобто високий рівень безробіття (близько 14% у 2024 році порівняно з 9% у 2021 році) співіснує з дефіцитом робочої сили (у листопаді 2024 року 64% компаній скаржилися на дефіцит працівників), оскільки освіта й навички безробітних не відповідають потребам працедавців. Отже, запровадження описаної вище гнучкої системи з акцентом на навчання й перекваліфікацію стає все більш нагальним.

Враховуючи високий рівень невизначеності через війну, така система дозволила би підприємствам швидше пристосовуватися до зміни економічних умов і при цьому наймати працівників офіційно, зі сплатою передбачених законом податків. Водночас вона дозволила би залучити на ринок праці тих, хто перебуває поза ним, наприклад, жінок чи людей старшого віку (табл. 2.3).

Дані наведені в табл. 2.3 свідчать, що зафіксовано різке зниження безробіття у 2023 році — з 186,5 тис. до 96,1 тис. офіційно зареєстрованих безробітних. У 2024–2025 роках цей показник стабілізується (~100 тис. осіб).

Таблиця 2.3

Аналіз динаміки основних показників ринку праці України за 2022–2025рр.

Показник	2022	2023	2024	2025 (план)	Абсолютне відхилення (2025 від 2024)	Відносне відхилення, %
Кількість безробітних, тис. осіб	186,5	96,1	101,4	100,6	-0,8	-0,8 %
Зайняте населення, млн осіб	10,0*	10,3*	10,5*	10,7*	+0,2	+1,9 %
Економічно активне населення, млн.осіб	11,7*	11,8*	11,85*	11,9*	+0,05	+0,4 %
Всього населення, млн осіб	41,1*	34,5*	33,4	33,2*	-0,2	-0,6 %

* — Оціночні або узагальнені дані на основі відкритих джерел

Джерело: складено автором [30]

Це пояснюється тим, що зростання попиту на робочу силу через адаптацію економіки до воєнного стану; активна міграція — частина безробітних виїхала за кордон; перехід значної частини населення в неформальну зайнятість.

Прогнозоване щорічне зростання — приблизно на 200 тис. осіб, вказує на поступове відновлення ринку праці після шоків 2022 року. Політика уряду щодо релокації бізнесу, грантів для ФОП та самозайнятих створює умови

На рис. 2.2. зображена динаміка основних показників ринку праці України за 2022–2025рр.

Як згадано вище, для детінізації трудових відносин на початку 2015 року уряд удвічі знизив ставку ЄСВ. Проте, оскільки довіра до органів влади автоматично не виросла, детінізації не відбулося, і надходження від ЄСВ значно знизилися.

Тому згодом уряд намагався частково повернути втрачені доходи за рахунок підвищення мінімальної зарплати та посилення повноважень інспекції праці з виявлення неоформлених працівників. Підприємства ж переважно використали ці «додаткові» кошти на підвищення зарплат.

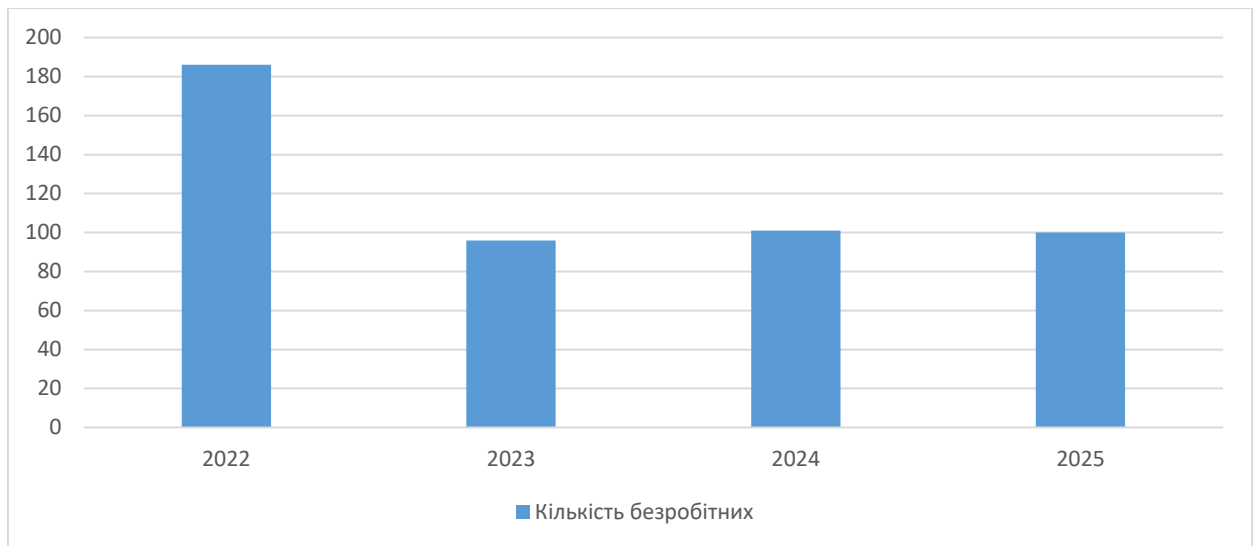

Рис. 2.2. Показники динаміка безробітних в Україні за 2022-2025рр., тис.грн., дані Індексу реформ

Джерело: складено автором [29]

Протягом тривалого часу значна частка робочої сили (10-12% або одноміттево 1,5-2 млн осіб) працювали за кордоном. З одного боку, перекази мігрантів створювали помітний приплив валюти в країну (наприклад, у 2021 році 15 млрд дол. або 7,5% ВВП). З іншого боку, багато мігрантів із часом втрачають зв'язок як зі своїми родинами, так і з країною загалом. У 2015-2019 роках уряд ухвалив декілька рішень із захисту прав трудових мігрантів: дозволив їм брати участь у системі соціального страхування і відповідно розраховувати на пенсію та обмежив діяльність посередників, які надають послуги з працевлаштування за кордоном, щоб вивести з ринку недобросовісних гравців. Водночас уряд почав спрощувати отримання дозволів на працевлаштування іноземців та зрівнювати їхні права з правами українських працівників. Такі дії необхідні не лише для наближення України для ЄС, але й для зниження дефіциту робочої сили.

У 2017 році уряд затвердив критерії отримання державної допомоги на професійну підготовку працівників — підприємства можуть отримати від держави допомогу в обсязі до 50% таких витрат. Таким чином уряд хотів заохотити підприємства перенавчати працівників самостійно, а не

покладатися на державні заклади освіти.

На початку 2015 року, враховуючи надзвичайно складну бюджетну ситуацію, уряд вдався до надзвичайних кроків: обмежив зарплату працівників державних органів і держпідприємств, скасував низку пільг, зокрема значній частці «чорнобильців», протягом 2015 року скасував виплату пенсій працівникам податкових, митних і контрольних органів та обмежив пенсії працюючим пенсіонерам (за кілька місяців пенсії працюючим науковцям відновили). Крім того, пенсії працюючих пенсіонерів були оподатковані (пізніше податок скасували для учасників Другої світової війни та для осіб із пенсією нижче 11 тис. грн).

Наприкінці 2015 року уряд ухвалив іще один закон про скорочення видатків, яким встановив максимальний розмір пенсій (10 прожиткових мінімумів для непрацездатних осіб), скасував право дострокового виходу на пенсію для працівників освіти, охорони здоров'я та соцзахисту та переклав фінансування низки пільг на місцеві бюджети. Втім, окремі категорії громадян, наприклад, колишні судді, й надалі отримують значно вищі пенсії на основі спеціальних законів.

З іншого боку, щоб збалансувати значне (подеколи на порядок) підвищення тарифів на енергію, уряд запровадив субсидії, які домогосподарства могли отримати дуже легко. Такі заходи дозволили запобігти значним соціальним заворушенням (незважаючи на розмови деяких політиків про «тарифний геноцид»). Водночас це значно знизило загальні витрати на субсидування комунальних платежів, оскільки за низьких тарифів субсидію отримують усі домогосподарства, включно з найбагатшими.

Спершу субсидії були «віртуальними», тобто їх отримували постачальники енергії в обсязі різниці між нарахованою та сплаченою домогосподарством сумою. Це не сприяло економії ресурсів, оскільки постачальники мали стимули завищувати обсяги споживання, а домогосподарства не замислювалися про економію. Тому поступово уряд скорочував «нормативні» обсяги споживання енергії, що

використовуються для розрахунку субсидій, звужував коло домогосподарств, які можуть отримати субсидії (право на субсидії втратили ті, які мають у власності великі будинки чи квартири, дорогі авто або ж працюють неофіційно, тож між 2017 та 2019 роками кількість отримувачів субсидій та відповідні витрати скоротилися майже удвічі) та монетизував енергетичні субсидії й пільги на оплату житлово-комунальних послуг. Монетизація субсидій мала спонукати споживачів економити, щоб мати змогу використати «залишки» коштів від субсидії на свій розсуд. В даному разі монетизація — це позитивна зміна. Проте інколи вона може бути недоречною, як-от монетизація «пакунку малюка». Через суспільне невдоволення «пакунки» доволі швидко повернули, проте залишили можливість отримати відповідну суму грошима.

З іншими видами соцзахисту уряд одночасно рухався у двох напрямках: з одного боку збільшував перелік категорій осіб, які можуть отримати соціальну підтримку, та видів підтримки, а з іншого намагався поліпшити облік отримувачів соціальної допомоги та скоротити непродуктивні витрати (наприклад, уряд припинив компенсувати місцевим бюджетам пільги на проїзд у міському транспорті).

З початком російсько-української війни в Україні з'явилися дві нові великі категорії людей, які потребують підтримки — (1) внутрішньо переміщені особи та (2) військові, ветерани та їхні родини. З початком повномасштабного вторгнення кількість внутрішньо переміщених осіб виросла з близько 1,5 млн у 2021 році до 4,9 млн на початку 2024 року. У 2024 році в Україні було 1,3 млн ветеранів, а після війни кількість ветеранів разом із членами родин, за оцінками, збільшиться до 5-6 млн осіб (це 12-15% населення станом на початок 2022 року). Тому перехід до більш ефективних форм соціальної підтримки, ніж пільги чи виплати, є життєво необхідним.

У 2015 році роботодавців зобов'язали зберігати за військовими робоче місце та середній заробіток і водночас запровадили дворічну компенсацію ЄСВ працедавцям, які візьмуть на роботу ветеранів АТО.

Військових звільнили від сплати відсотків за індивідуальне житлове будівництво на селі, резервістам, які отримали поранення під час АТО, або сім'ям тих, які загинули, призначили такі ж пенсії, як і військовим. Крім того, парламент вніс до законодавчого поля волонтерську діяльність і делегував місцевим органам влади більше повноважень із розподілу гуманітарної допомоги.

Протягом 2015-2019 років уряд запровадив низку заходів із допомоги дітям: обов'язок держави відселяти дітей із зони бойових дій, забезпечення житлом внутрішньо переміщених дітей-сиріт, надбавки особам (зокрема батькам), які доглядають за дітьми з інвалідністю. Крім того, уряд збільшив кількість працівників служб у справах дітей і впровадив можливість забирати дітей у батьків на основі оцінки рівня безпеки дитини.

У 2016 році Кабмін створив пілотний електронний реєстр отримувачів соцвиплат (до цього спроби створити таку систему тривали протягом майже 10 років, і на це було витрачено мільйони доларів донорських коштів, але за відсутності політичної волі та адміністративної спроможності реєстр так і не створили). До того ж, уряд запустив систему обліку внутрішньо переміщених осіб і контролю того, що виплати отримують лише ті з них, хто переїхав на підконтрольні території, а згодом — Єдину базу даних переселенців.

У 2017 році уряд ухвалив порядок верифікації громадян у Єдиному демографічному реєстрі, отримання витягів із реєстру та інших видів взаємодії з реєстром. Реєстр створили 2012 року, й в ідеалі у ньому має бути інформація про всіх громадян України. Однак, реєстр заповнюється поступово — до нього додають дані громадян, які отримують певні документи від держави, такі як закордонний паспорт чи ID картка. Станом на 2023 рік у реєстрі було 23 млн осіб.

У 2019 році уряд запровадив електронні листки непрацездатності, що має покращити облік коштів, витрачених із Фонду соціального страхування.

2.2 Порівняльний аналіз соціальних стандартів України та країн ЄС

Соціальні стандарти — це узагальнені нормативи, що встановлюють мінімальні (і часто орієнтовні) вимоги щодо рівня життя, соціального захисту, доступу до соціальних послуг, зайнятості, доходів, правової гарантії тощо. У контексті ЄС соціальні стандарти сформульовані, наприклад, у Європейський стовп соціальних прав (European Pillar of Social Rights), який містить 20 ключових принципів у сферах праці, освіти, охорони здоров'я, соціального захисту та інклюзії.

В Україні поняття соціальних стандартів також стосується завдань державної соціальної політики, гарантування соціальних прав громадян і підвищення якості життя.

Отже, порівняльний аналіз соціальних стандартів має на меті виявити, в якому ступені Україна досягає або відстає від рівня країн ЄС, які параметри є критичними, та які напрями реформування необхідні.

Для порівняння соціальних стандартів доцільно використовувати такі групи показників:

- Рівень доходів і добробуту (мінімальні гарантії, середній дохід, рівень бідності).
- Система соціального захисту — охоплення, рівень витрат, забезпечення пенсіями та соціальними виплатами.
- Зайнятість, ринок праці — рівень зайнятості, безробіття, участь в економіці.
- Правові та інституційні гарантії соціальних прав — законодавство, відповідність стандартам ЄС, індекси соціальної інклюзії.
- Доступність та якість соціальних послуг — охорона здоров'я, освіта, житло, соціальна інфраструктура.

У країнах ЄС дані показники відстежуються системно, наприклад статистикою Eurostat. В Україні ситуація ускладнена війною, економічною

кризою, демографічними змінами, тому дані часто є прогнозними або оцінковими.

У країнах ЄС витрати на соціальний захист становлять значну долю ВВП — у деяких країнах понад 20 % ВВП. Наприклад, у Швеції один з найвищих показників (~28 % ВВП) у таблиці раніше. Для України, за даними ОЕСР-огляду, видатки на соціальний захист у реальних термінах зменшились після 2022 року через пріоритети витрат у воєнний період.

Видатки на соціальний захист (соціальні виплати) як % ВВП Україна vs ЄС наведені в табл. 2.4

Таблиця 2.4

Видатки на соціальний захист (соціальні виплати) як % ВВП: Україна vs ЄС у 2022-2024рр.

Країна / група	Рік	Видатки на соціальний захист (соціальні виплати) як % ВВП
Україна	2022	~ 17,4 %
Україна	2024	~ 14,5 % (план)
Європейський Союз (EU-27)	2022	~ 27,2 %
Європейський Союз (EU-27)	2023	~ 26,8 % (оцінка)

Джерело: складено автором

У 2022 році частка видатків на соціальний захист в Україні становила приблизно 17,4 % ВВП, що є доволі високим показником у воєнних умовах. Цей рівень пояснюється потребою забезпечення населення соціальними гарантіями в умовах гуманітарної кризи, масового переміщення осіб, втрати роботи, інвалідності та інших соціальних ризиків, викликаних війною.

Проте вже у 2024 році заплановане зниження цього показника до ~14,5 %, що свідчить про скорочення ресурсної бази соціальної політики. Така тенденція пояснюється:

- пріоритетом військових і безпекових витрат у держбюджеті;
- обмеженими фінансовими ресурсами країни;
- поступовим переходом від масових соціальних виплат до більш адресної підтримки.

Це створює ризик зниження рівня соціального захисту найвразливіших категорій населення, особливо пенсіонерів, ВПО та малозабезпечених.

У 2022 році середній рівень видатків на соціальний захист у країнах ЄС становив ~27,2 % ВВП, а в 2023 році — ~26,8 %. Цей високий показник свідчить про:

- усталену європейську традицію соціальної держави (welfare state);
- стабільну інституційну систему пенсій, допомог, страхування, охорони здоров'я;
- високий рівень податкових надходжень і фінансової дисципліни.

У ЄС навіть у періоди кризи (COVID-19, економічні спади) соціальні витрати залишаються на високому рівні, що гарантує громадянам мінімальні стандарти життя, знижує ризики бідності та підтримує соціальну згуртованість.

Різниця між Україною та ЄС у частці ВВП, що спрямовується на соціальний захист, є суттєвою — понад 10 відсоткових пунктів. Це свідчить про:

- обмеженість українських можливостей щодо фінансування соціальної політики;
- потребу у реформуванні механізмів розподілу соціальних ресурсів;
- необхідність пошуку джерел для нарощування соціальних витрат у післявоєнний період.

Україні доцільно орієнтуватися на європейський досвід: розширювати базу платників податків, підвищувати адресність допомог, удосконалювати адміністрування соціального захисту та поступово наближатися до стандартів соціальних гарантій ЄС.

Отже, Україна має відставання за цим показником від країн ЄС і потребує підвищення ресурсів соціальної політики.

У ЄС високий ступінь охоплення — більшість працездатного населення та вразливих груп отримують базові соціальні гарантії. У 2024 році у ЄС

21,0 % населення були ризику бідності чи соціального виключення.

В Україні рівень бідності та соціального ризику залишається дуже високим — у 2023–2024 роках оцінювали рівень ризику бідності у ~37 % населення. Це свідчить про значну соціальну нерівність та слабкість системи захисту в Україні порівняно з ЄС (табл. 2.5).

Таблиця 2.5

Охоплення соціальним захистом і рівень зайнятості: Україна vs ЄС у 2022р.

Показник	Країна	Значення / дата
Частка населення, охопленого соц. захистом	ЄС-27	~ 96 % (середнє)
Видатки на соціальний захист як % ВВП	Італія	21,9 % (2022)
Видатки на соціальний захист як % ВВП	Франція	23,8 % (2022)

Джерело: складено автором

Для повноти дослідження доцільно проаналізувати окремо системи соціального захисту і соціальних стандартів окремих європейських країн.

Польща, як держава-член Європейського Союзу, активно впроваджує соціальні стандарти, спрямовані на забезпечення гідного рівня життя громадян. Соціальна політика країни включає широкий спектр програм, таких як допомога малозабезпеченим, підтримка сімей з дітьми, пенсійне забезпечення, а також охорона здоров'я. У цьому аналізі буде розглянуто основні елементи системи соціального захисту в Польщі, її ефективність, а також виклики, з якими стикається країна у сфері підтримки вразливих груп населення.

1. Мінімальна заробітна плата. Станом на 1 січня 2022 р. мінімальна бруutto-з/п становила 3 010 злотих/місяць. На 1 січня 2024 р. мінімальна бруutto-з/п зросла до 4 242 зл/місяць, а з 1 липня 2024 р. – до 4 300 зл/місяць. Годинна мінімальна ставка для цивільно-правових контрактів (у 2024) становила 27,70 зл з 1 січня, а з 1 липня – 28,10 зл. Такий ріст мінімальної зарплати значний: наприклад, у 2024 році підвищення з початку року — +17,9 % за місяць зарплати.

Таким чином, підвищення мінімальної заробітної плати у Польщі має

позитивний вплив на рівень доходів найменш оплачуваних працівників. Водночас прискорене зростання зарплат може піднімати витрати бізнесу та створювати тиск на інфляцію.

2. Мінімальний розмір пенсії. У повідомленні уряду Польщі від жовтня 2022 р. зазначено, що з 1 березня 2023 р. мінімальна пенсія з старості та інвалідності буде 1 588,44 зл/місяць (брутто). У документі від 14 березня 2025 р. наведено актуальний мінімум: з 1 березня 2024 р. – 1 780,96 зл/місяць для пенсії старості, повної непрацездатності, у разі виживання.

Таким чином, мінімальні пенсії зростають, але залишаються значно нижчими ніж мінімальні заробітні плати. Це означає, що люди з мінімальними пенсіями можуть мати обмежені можливості забезпечення гідного рівня життя, особливо враховуючи інфляцію.

3. Ринок праці. За даними Eurostat / EURES: у 2023 р. рівень зайнятості (вік 15-64 р.) у Польщі становив 72,4 %, що вище за середнє по ЄС: для чоловіків – 77,8 %; для жінок – 66,9 %; для молоді (15-24 р.) – 28,7 %. Зареєстрований рівень безробіття на кінець 2022 р. становив 5,2 %.

Оцінка: Ринок праці у Польщі досить міцний: високий рівень зайнятості, помірне безробіття. Проте серед молоді ситуація складніша — значно нижчий показник зайнятості. Також варто враховувати демографічні виклики (старіння, відтік трудових ресурсів), які можуть впливати на ринок праці.

4. Основні висновки та виклики. Ріст мінімальної зарплати — важливий крок у напрямку покращення стандарту працівників із найнижчими доходами. Проте мінімальні пенсії піднімаються повільніше, що створює розрив між пенсійним забезпеченням і мінімальною зарплатою. Полягає потреба у балансуванні: забезпечити, щоб мінімальна зарплата зростала, але не призводила до великої інфляції чи втрати конкурентоспроможності. Молодіжна зайнятість лишається слабкою стороною — потрібно більше політик, спрямованих на залучення молоді до робочого процесу. Демографічні та структурні виклики: із старінням населення й можливою нестачею трудових

кадрів потрібно увагу звертати на ефективність трудового ринку, міграцію, підвищення кваліфікацій.

В табл. 2.6 наведені ключові показники соціального забезпечення в Польщі за 2022–2024 роки.

Таблиця 2.6

Соціальні стандарти в Польщі за 2022–2024 рр.

Показник	2022 рік	2023 рік	2024 рік (станом на жовтень)
Мінімальна заробітна плата (брутто)	3 010 зл	3 490 зл (січень) / 3 600 зл (липень)	4 242 зл (січень) / 4 300 зл (липень)
Мінімальна погодинна ставка (брутто)	19,70 зл	22,80 зл (січень) / 23,50 зл (липень)	27,70 зл (січень) / 28,10 зл (липень)
Мінімальна пенсія (брутто)	1338,44 зл	1 588,44 зл	1 780,96 зл
Рівень зайнятості (15–64 роки)	~71,7 %	~72,4 %	~73 % (оцінка)
— Чоловіки	~76 %	77,8 %	~78 % (оцінка)
— Жінки	~66 %	66,9 %	~68 % (оцінка)
Рівень безробіття (зарєстроване)	5,2 %	~5,1 %	~5,0 %
Молодіжна зайнятість (15–24 роки)	~27,5 %	28,7 %	~29 %

Примітки: зарплати та пенсії вказані до оподаткування (брутто).

Джерело: складено автором

Порівняльний аналіз ключових соціальних показників для Польщі та України за період 2022–2024 рр. наведені в табл. 2.7.

Таблиця 2.7

Порівняльний аналіз ключових соціальних показників для Польщі та України за період 2022–2024 рр

Показник	Польща (ПЛН або зазначено)	Україна (грн або зазначено)
Мінімальна заробітна плата	2022 — 3 010 зл/місяць 2023 — 3 490 зл від 1 січня, 3 600 зл від 1 липня 2024 — 4 242 зл від 1 січня, 4 300 зл від 1 липня	2022 — 6 500 грн/місяць (станом на 1 січня) 2023 — 6 700 грн/місяць (з 1 січня) 2024 — 8 000 грн/місяць (з 1 квітня)
Мінімальна пенсія	Польща: наприклад, мінімальна пенсія з 1 березня 2024 — 1 780,96 зл/місяць.	Україна: станом на 1 жовтня 2024 — мінімальна пенсія 2 361 грн/місяць.
Ринок праці / зайнятість / безробіття	Польща: мінімальна зарплата росте, зайнятість порівняно висока (наприклад, рівень зайнятості 15-64 рік ≈ 72,4 % у 2023 р.)	Україна: через війну дані нерегулярні. Наприклад, середня зарплата грубо ~ 441 євро у 2023 р. Рівень безробіття в довоєнний період ~ 9-10 %

Джерело: складено автором

Згідно з даними наведеними в табл. 2.7 доцільно зробити висновки:

- Мінімальна заробітна плата в Польщі значно вища номінально, ніж в Україні.
- Мінімальна пенсія в Україні дуже низька порівняно з Польщею, що свідчить про значні виклики у сфері соціального захисту.
- Ринок праці в Україні зазнав серйозних потрясінь через війну, що ускладнює пряме порівняння з Польщею.
- Польща має більш стабільну структуру соціального забезпечення та ринку праці, що дає їй перевагу в стандартах.

Аналіз системи соціального забезпечення, мінімальної заробітної плати та пенсій у Німеччина на 2022–2024 роки свідчать про наступні тенденції:

Мінімальна заробітна плата. З 1 жовтня 2022 року мінімальна заробітна плата склала 12,00 євро/год. З 1 січня 2024 року вона становить 12,41 євро/год. З 1 січня 2025 року заплановано підвищення до 12,82 євро/год.

Таким чином, заробітна плата росте, що позитивно для низькооплачуваних працівників. Проте необхідно враховувати витрати на проживання та рівень оподаткування/страхування – чистий дохід може бути суттєво нижчим.

Пенсії та соціальне забезпечення старших. У Німеччині працює обов'язкова державна пенсійна система. Щоб отримати право на пенсію за віком, потрібно мати мінімум 5 років страхового стажу. Середня бруutto-пенсія становить приблизно 1 620-1 640 євро/місяць. Проте значна частина пенсіонерів отримує менше 1 200 євро на місяць — наприклад, «1 з 5 пенсіонерів отримує менше 1 200 євро/місяць». Середній показник заміщення (replacement rate) — тобто, як частка середньої зарплати, яку отримує пенсіонер — в Німеччині нижчий порівняно з деякими країнами ОЕСР.

Таким чином, система пенсійного забезпечення добре розвинена, але численні виклики: демографічне старіння, навантаження на бюджет, нерівність між регіонами (Схід/Захід) та між чоловіками і жінками. Часто пенсія не дозволяє комфортно жити без додаткових доходів чи власного

житла.

Ринок праці. Рівень зайнятості серед осіб віком 55–64 років значно зріс — з ~62 % в 2012 році до майже ~72 % у 2021 році. Вагомий виклик: дефіцит кваліфікованих працівників, старіння робочої сили, потреба у залученні людей до праці довше.

Таким чином, ринок праці в Німеччині один із більш стабільних в Європі, але стикається зі структурними проблемами — старіння населення, підвищення стажу, витрати на забезпечення соціальних програм.

Порівняльний аналіз соціальних стандартів у Німеччині та Україні за 2022–2024 роки наведений в табл. 2.8.

Таблиця 2.8

Порівняння соціальних показників в Німеччина, Польща та Україні
за 2022-2024рр.

Показник	Німеччина	Польща	Україна
Мінімальна з/п (брутто)	2022: €12,00/год 2024: €12,41/год	2022: 3 010 зл 2024: 4 300 зл	2022: 6 500 грн 2024: 8 000 грн
Середній місячний мінімум (≈)	~2 100 € (40 год/тиждень)	~4 300 зл ≈ 950–1 000 €	~8 000 грн ≈ 190 €
Мінімальна пенсія	~1 200 € (реально для частини пенсіонерів)	2024: 1 780,96 зл ≈ 410 €	2024: 2 361 грн ≈ 56 €
Рівень зайнятості (15–64 р.)	~76 % (оцінка)	~72,4 %	~60–65 % (довоєнні/оцінкові)
Рівень безробіття	~3–5 %	~5,0 %	~9–10 % (довоєнні), >20 % у 2022–2023
Ключові виклики	Старіння, дефіцит кадрів	Інфляція, молодіжне безробіття	Війна, безробіття, низький рівень доходів

Курси валют для орієнтації (жовтень 2024): 1 євро ≈ 4,6 злоти / ≈ 42 грн.; 1 злотий ≈ 9–10 грн

У країнах ЄС рівні зайнятості значно вищі, а системи підтримки працевлаштування й інтеграції працюють ефективно. В Україні через війну та економічну нерівність ринок праці має серйозні виклики: скорочення зайнятості, міграція, трудові втрати. Це означає, що один із ключових елементів соціальних стандартів — гідне працевлаштування — для України лишається проблемним.

Країни ЄС мають розвинене законодавство щодо соціальних прав, антидискримінаційних норм, гендерної рівності, доступу до соціальних послуг. Україна активно працює над гармонізацією свого законодавства з *acquis* ЄС, однак процес проходить складно через війну та інституційні виклики. Наприклад, проєкт Ради Європи «Посилений соціальний захист в Україні» створений для вдосконалення соціальних прав під час воєнного стану.

Причини відставання України:

- Воєнний стан, руйнування інфраструктури, внутрішня і зовнішня міграція збільшують навантаження на систему соціального захисту.
- Обмежені фінансові ресурси, нестабільність економіки, інфляція – створюють бар'єри для підвищення соціальних стандартів.
- Інституційна слабкість, корупція, низька якість адміністрування соціальних програм.
- Демографічна деградація — старіння населення, трудова міграція, зниження народжуваності.

Напрями покращення соціальних стандартів в Україні:

1. Підвищення ресурсів соціальної політики — збільшення витрат на соціальний захист у структурі ВВП, адаптованих до ЄС-рівня.
2. Покращення охоплення — зосередження на вразливих групах, підвищення адресності, зменшення нерівностей.
3. Усилення ринку праці — стимулювання зайнятості, розвиток політик «активації», перекваліфікації, підтримка малого бізнесу.
4. Законодавча гармонізація — наближення норм до стандартів ЄС, забезпечення прав громадян, модернізація соціальних послуг.
5. Розвиток системи моніторингу та оцінювання — створення ефективних показників якості життя, доступу до послуг, інтеграції з європейською статистикою.

Порівняльний аналіз показав, що Україна має значні заділи у наближенні до соціальних стандартів країн ЄС, але також і суттєві відставання — за рівнем

витрат на соцзахист, охопленням населення, правовими гарантіями та якістю соціальних послуг. Урахування кращих практик ЄС та адаптація їх з урахуванням українського контексту створює підґрунтя для стійкого розвитку соціальної політики та підвищення якості життя громадян.

2.3 Основні виклики та бар'єри на шляху адаптації європейських стандартів в Україні

Одним із найсуттєвіших бар'єрів на шляху адаптації європейських стандартів в Україні виступає нестача фінансових ресурсів. Умови воєнного часу, руйнування економіки, зменшення продуктивності, відтік капіталу, збільшення дефіциту бюджету — усе це створює вузькі рамки для соціальних витрат. Так, аналіз показує, що хоча Україна намагається утримувати соціальні витрати на захист населення, масштаби цих видатків значно відстають від середніх у країнах ЄС.

До того ж значну частину бюджету займають оборонні витрати та підтримка життєдіяльності держави, що ще більше звужує простір для розширення соціальної політики. У таких умовах створення стабільного й високого рівня соціального захисту, типовий для європейських стандартів, стає складним завданням.

Українська система соціального забезпечення стикається з викликами інституційної спроможності: фрагментована структура, надмірна кількість програм із пересічним охопленням, часто неадекватні або застарілі механізми надання та контролю соцпослуг. Наприклад, проект Council of Europe оцінював, що наявна модель соціального захисту в Україні «не відповідає викликам війни» і потребує глибокого реформування.

Крім того, відсутність належного моніторингу, цифровізації, єдиної інформаційної системи у сфері соціального захисту, слабка координація між центральними та місцевими органами влади — усе це ускладнює

впровадження європейських стандартів, які передбачають високий рівень організації та адміністрування.

Корупція та непрозорість — це не лише етична чи іміджева проблема, але й конкретний бар'єр для соціальних стандартів. Довіра громадян до державних інститутів соціального захисту є ключовою умовою, оскільки успішне впровадження стандартів передбачає активну участь громадян або як отримувачів, або як партнерів. У випадку України ситуація ускладнена: система соціального забезпечення має спадкові проблеми радянського періоду, частково недостатньо прозору політику, що уповільнює трансформацію у відповідності до європейських принципів соціальної справедливості і рівності.

Частка труючої сили, що працює в неформальному секторі або без офіційного оформлення, в Україні залишається значною. Це обмежує можливості держави стягувати внески, фінансувати соціальне страхування, забезпечувати усталені механізми захисту, що характерні для країн ЄС. У таких умовах переходження до моделей, де соціальний захист базується на надійних фінансових внесках і високому рівні формальної зайнятості, стає невідкладною, але складною задачею.

Повномасштабна агресія проти України стала критичним фактором, що трансформував умови функціонування соціальної політики. Руйнування інфраструктури, масове переміщення населення, витрати на безпеку, загострення соціальних ризиків — усе це ставить під великий тиск систему соцзахисту. Наприклад, звіт United Nations Development Programme підкреслює, що воєнне переміщення та гуманітарна криза негативно вплинули на досягнення цілей розвитку, включно з покращенням соціального захисту.

У таких умовах адаптація до європейських стандартів (що передбачають не лише базовий захист, але й стійкість, розвиток, інклюзію) потребує негайних коригуючих дій.

Україна характеризується значною регіональною диспропорцією: рівень соціального захисту, доступ до соціальних послуг, рівень життя значно

варіюються між регіонами. Водночас у країнах ЄС стандарти покликані забезпечити більш уніформовані можливості. Для України цей виклик означає необхідність адаптації моделей, що враховують неоднорідність і зміщення ресурсів або адміністративних повноважень на рівень громад, муніципалітетів.

Для успішної адаптації європейських стандартів життєво важливими є комунікація, роль громадян, їхня участь у соціальних програмах. В Україні спостерігається низький рівень обізнаності про зміни у соціальному законодавстві, соціальні гарантії, права громадян. Це створює бар'єр прийняття реформованих моделей і знижує ефективність впровадження нових підходів (табл. 2.9).

Таблиця 2.9

Основні бар'єри адаптації європейських соціальних стандартів в Україні

№	Бар'єр	Суть проблеми	Можливі шляхи подолання
1	Обмеженість фінансових ресурсів	Недостатнє фінансування соціального сектору через пріоритет оборони, дефіцит бюджету, слабка податкова база	Оптимізація видатків, розширення податкової бази, міжнародна фінансова підтримка
2	Низька ефективність управління	Застаріла структура соцзахисту, дублювання програм, відсутність цифрових сервісів	Реформа управління, діджиталізація, єдині реєстри соціальних виплат
3	Корупція і недовіра до держави	Непрозорість процедур, підозри у зловживаннях, слабкий контроль	Прозора звітність, відкриті бюджети, незалежний аудит
4	Високий рівень тінізації економіки	Неформальна зайнятість знижує обсяг надходжень до соцфондів	Стимулювання офіційного працевлаштування, реформування податкового навантаження
5	Війна та гуманітарна криза	Масове переміщення, зростання вразливих груп, навантаження на систему	Міжнародна підтримка, мобільні сервіси, спеціальні програми допомоги
6	Регіональна нерівність	Різний рівень забезпечення, доступу до соцпослуг у містах і селах	Розширення повноважень громад, регіональне фінансування
7	Низький рівень обізнаності населення	Громадяни часто не знають про свої права, не розуміють реформ	Інформаційні кампанії, консультативні центри, навчання

Джерело: складено автором

Механізм підтримки України з боку ЄС передбачає надання €50 млрд протягом чотирьох років за умови успішного виконання 150 індикаторів. У 2024 році державний бюджет може поповнитися сумою у €16 млрд фінансової підтримки за програмою Ukraine Facility. У разі невиконання або протермінування індикаторів ЄС зменшуватиме фінансування від першочергово закладеної суми.

У березні у форматі перехідного фінансування Україна отримала перший транш у розмірі €4,5 млрд, у квітні – ще €1,5 млрд завдяки виконанню п'яти індикаторів:

Індикатор №0.1. (I квартал 2024 року). Початок роботи вибіркової комісії з проведення конкурсу до Служби дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя. Вища рада правосуддя 19.12.2023 року розмістила оголошення про проведення конкурсу на зайняття посад керівника служби дисциплінарних інспекторів – заступника керівника секретаріату Вищої ради правосуддя, заступника керівника служби дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя, дисциплінарних інспекторів служби дисциплінарних інспекторів Вищої ради правосуддя.

Індикатор №0.2. (I квартал 2024 року). Прийняття Плану заходів щодо подолання ризиків, визначених у третьому раунді Національної оцінки ризиків

План заходів затверджений Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27.12.2023 року № 1207-р.

Індикатор №0.3. (I квартал 2024 року). Схвалення Національної стратегії доходів на 2024-2030 роки. Національна стратегія доходів на 2024-2030 роки схвалена Кабінетом Міністрів України Розпорядженням від 27.12.2023 року № 1218-р.

Індикатор №0.4. (I квартал 2024 року). Набрання чинності законодавством про впровадження підтримки індустриальних парків. У 2024 році на облаштування індустриальних парків було виділено фінансування з Державного бюджету. У березні КМУ ухвалив порядок використання бюджетних коштів на облаштування індустриальних парків.

Індикатор №0.5. (I квартал 2024 року). Протоколи інформаційної взаємодії між Державним земельним кадастром та Державним реєстром речових прав на нерухоме майно. Удосконалено протоколи інформаційної взаємодії між Державним земельним кадастром та Державним реєстром речових прав на нерухоме майно, щоб забезпечити автоматичну передачу даних про ціну (вартість) об'єкта нерухомого майна та речових прав на нього до Державного земельного кадастру. Найбільше навантаження щодо виконання Україною індикаторів припадає на IV квартал 2024 року, водночас деякі з них реалізовані вже зараз, тобто завчасно, а решта перебувають у процесі виконання.

Індикатори, які реалізувала та ще має виконати Україна у II кварталі 2024 року.

Індикатор №2.2. (II квартал 2024 року). Схвалення плану цифровізації Державної митної служби. У лютому 2024 року Мінфін ухвалив Довгостроковий національний стратегічний план цифрового розвитку, цифрової трансформації та цифровізації Держмитслужби.

Індикатор №2.3. (II квартал 2024 року). Схвалення Бюджетної декларації на 2025-2027 роки.

Відповідно до Бюджетного кодексу, Мінфін повинен подати Бюджетну декларацію на розгляд КМУ до 15 травня, а уряд має її схвалити до 1 червня.

Індикатор №2.7. (II квартал 2024 року). Схвалення Плану заходів із реалізації Дорожньої карти щодо реформування управління публічними інвестиціями. Зараз тривають напрацювання Плану заходів із реалізації Дорожньої карти. Одним з елементів управління інвестицій має стати Електронна система відповідальної відбудови – DREAM.

Індикатор №4.2. (II квартал 2024 року). Призначення нового голови Національного агентства з питань запобігання корупції. 13 листопада 2023 року на офіційній веб-сторінці Кабінету Міністрів України було оприлюднено Оголошення про умови та строки проведення конкурсу на посаду Голови НАЗК. За результатом проведеного конкурсного відбору

Розпорядженням Кабінету Міністрів України від 27.02.2024 року № 162-р Павлушик Віктор Володимирович призначений Головою НАЗК.

Індикатор №6.2. (II квартал 2024 року). Набуття чинності Закону про корпоративне управління держкомпаній. У лютому парламент ухвалив закон, що вдосконалює корпоративне управління в Україні. У березні його підписав президент і закон набув чинності з дня опублікування.

Індикатор №8.3. (II квартал 2024 року). Набрання чинності законодавства щодо перегляду правової основи діяльності БЕБ. У квітні Верховна Рада ухвалила у першому читання законопроект №10439. Законопроект ще не повністю відповідає тим зобов'язанням, які Україна взяла на себе перед міжнародними партнерами; недоліки мають врахувати перед другим читанням.

Індикатор №10.1. (II квартал 2024 року). Розроблення та затвердження Інтегрованого національного плану з енергетики та клімату. У межах виконання індикатору Кабінет Міністрів має затвердити Інтегрований національний план з енергетики та клімату для встановлення національних цілей кліматичної нейтральності та забезпечення належного планування.

Індикатор №10.15. (II квартал 2024 року). Прийняття Стратегії термомодернізації будівель на період до 2050 року та Плану заходів з її реалізації. Відповідно до Розпорядження Кабінету Міністрів від 29 грудня 2023 р. № 1228-р затверджено Стратегію термомодернізації будівель України до 2050 року, концепцію Державної цільової економічної програми підтримки термомодернізації будівель до 2030 року, та Операційний план заходів з реалізації у 2024 – 2026 роках, де викладено довгостроковий план поступового оновлення фонду будівель України з урахуванням енергоощадних технологій.

Індикатор №12.8. (II квартал 2024 року). Ухвалення стратегії з протимінної діяльності до 2033 року та системи пріоритезації територій, що підлягають розмінуванню. У лютому 2024 року Міноборони ухвалило проект Національної стратегії з питань протимінної діяльності до

2033 року. В березні Мінекономіки повідомило про початок роботи над Операційним планом впровадження цієї стратегії до 2026 року.

Програма МВФ. Наприкінці березня Міжнародний валютний фонд ухвалив третій перегляд програми співпраці з Україною, за результатами якого ми отримали транш у розмірі \$880 млн. Нові маяки для виконання не додалися, натомість сама програма дещо змінилася – змістилися дедлайни трьох старих маяків (№30, 32, 35) та оновилися формулювання перманентного маяка №28 про системні держбанки. За квітень Україна вчасно виконала два маяки програми, дедлайни за якими вже минули на момент цього моніторингу:

Маяк №22 (перенесено на кінець березня 2024 року). Концептуальна записка щодо програми 5-7-9 для більшої підтримки МСП. У березні 2024 року уряд подав МВФ концепцію щодо програми 5-7-9, але її не було оприлюднено та офіційно затверджено.

Маяк №32 (перенесено на кінець квітня 2024 року). Оптимізувати та підвищити ефективність роботи ВАКС. 24 квітня 2024 року ВРУ ухвалила в цілому законопроект №11130. Передбачається, що розгляд справ в суді першої інстанції здійснюється одноособово. При цьому визначено можливість розгляду справ колегіально судом у складі трьох суддів лише за клопотанням обвинуваченого щодо окремих категорій злочинів. Наступні дедлайни структурних маяків припадають на кінець червня:

Маяк №23 (II квартал 2024 року). Perezавантаження БЕБ. У квітні Верховна Рада ухвалила у першому читання законопроект №10439. Законопроект ще не повністю відповідає тим зобов'язанням, які Україна взяла на себе перед міжнародними партнерами; недоліки мають врахувати перед другим читанням.

Маяк №31 (кінець червня 2024 року). Аудит фінансового стану ТКЕ до та після лютого 2022 року. Частково процес аудиту розпочався, втім це не може свідчити про виконання маяка, який повинен відображати точну діагностику проблеми боргів ТКЕ до війни та після лютого 2022 року, що дозволить почати їх комплексне врегулювання.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 2

На основі проведеного аналізу сучасного стану соціального забезпечення в Україні у контексті європейської інтеграції можна зробити такі ключові висновки:

1. Соціальна система України залишається критично вразливою, зокрема в умовах тривалої повномасштабної війни. Значна частина ресурсів спрямовується на оборону та подолання гуманітарної кризи, що обмежує можливості розвитку повноцінної соціальної політики відповідно до європейських стандартів.

2. Обсяг видатків на соціальний захист як частка ВВП в Україні поступово скорочується: з приблизно 17,4 % у 2022 році до запланованих 14,5 % у 2024 році. Це суттєво менше за середній показник по країнах ЄС (~27 %), що свідчить про обмеженість фінансових ресурсів та потребу в ефективному перерозподілі наявних коштів.

3. Пенсійна система України залишається недосконалою. Попри зростання середнього розміру пенсій, відносна купівельна спроможність пенсіонерів знижується на тлі інфляції та зростання цін. Кількість пенсіонерів зменшується через демографічні зміни та виїзд населення.

4. Рівень безробіття та економічної активності є критичним викликом. Незважаючи на зменшення кількості офіційно зареєстрованих безробітних, високий рівень неформальної зайнятості, трудової міграції та втрати робочих місць у зонах бойових дій продовжують негативно впливати на загальний стан ринку праці.

5. Спостерігається нерівномірність доступу до соціальних послуг у регіонах, зокрема внаслідок переміщення населення та руйнування інфраструктури в окремих областях. Це загострює потребу в децентралізації, цифровізації та мобілізації соціальних сервісів на місцевому рівні.

6. Попри всі труднощі, Україна демонструє готовність до адаптації європейських підходів, зокрема в частині запровадження адресної допомоги,

розвитку електронних сервісів (наприклад, «Дія») та співпраці з міжнародними партнерами у сфері соціального захисту.

7. Основними чинниками, що стримують інтеграцію в європейську соціальну модель, залишаються: обмежене фінансування, слабкість інституцій, високий рівень тінізації економіки, низький рівень довіри до органів влади, а також нестача кадрового та аналітичного потенціалу у сфері соціального захисту.

РОЗДІЛ 3

НАПРЯМИ ТА ШЛЯХИ РЕАЛІЗАЦІЇ ЄВРОПЕЙСЬКИХ СТАНДАРТИВ ЖИТТЯ В УКРАЇНІ

3.1 Пріоритетні напрями реформування системи соціального забезпечення

Необхідною умовою прискорення економічного розвитку України та практичної реалізації завдання її європейської інтеграції є розуміння владою елітою та суспільством у цілому головних чинників, тенденцій розвитку та ризиків сучасної світової економіки загалом і європейської зокрема, завдяки або всупереч яким країна посилюватиме свою конкурентоспроможність, поліпшуватиме добробут своїх громадян, органічно вписуватиметься в європейський цивілізаційний простір. Саме євроінтеграційна політика для України відіграє особливу роль, оскільки забезпечення соціально-економічної конвергенції з ЄС є пріоритетним у контексті її стратегічного розвитку. Своєю чергою, результативна інтеграція з Євросоюзом стане вагомим чинником суттєвого підвищення рівня вітчизняного інституційного і соціально-економічного розвитку, що буде особливо актуальним в умовах повоєнного відновлення.

Для України, з урахуванням сучасних реалій, завдання зближення потребують суттєвих, а часом і радикальних інституційних змін, результативність яких значною мірою залежить від творчого використання досвіду партнерських постсоціалістичних країн у вирішенні завдань європейського зближення, згуртованості та спільного збалансованого розвитку.

Система соціального забезпечення є ключовим інструментом державної політики у сфері забезпечення базових потреб громадян, захисту соціально вразливих груп, підтримки економічної стабільності та зменшення бідності. В Україні, яка перебуває в умовах збройної агресії, складної демографічної

ситуації, високого рівня міграції та економічних трансформацій, питання реформування соціального захисту набуває особливої ваги. Ефективна модернізація цієї системи має стати не лише відповіддю на сучасні виклики, а й основою для сталого соціально-економічного розвитку.

Перехід до адресної соціальної допомоги. Традиційно в Україні соціальна підтримка часто має універсальний характер, що призводить до неефективного розподілу ресурсів: підтримку отримують як малозабезпечені, так і ті, хто реально не потребує допомоги. Адресна допомога передбачає чітке таргетування виплат на підставі фактичного матеріального становища отримувача.

Реформаторські заходи:

- Створення єдиної інформаційної бази з інтеграцією даних про доходи, майно, місце проживання та соціальний статус громадян;
- Запровадження автоматичних алгоритмів перевірки правомірності виплат, зменшуючи людський фактор та корупційні ризики;
- Розвиток соціального контракування, коли допомога надається в обмін на зобов'язання щодо активного пошуку роботи, навчання чи працевлаштування.

Очікуваний ефект: ефективніше використання бюджетних коштів, зменшення зловживань та підвищення рівня підтримки тих, хто справді її потребує.

Модернізація пенсійної системи. Демографічні зміни, зокрема старіння населення, збільшення тривалості життя та зменшення кількості працюючих громадян, створюють значний тиск на солідарну пенсійну систему України. У зв'язку з цим необхідно впроваджувати багаторівневу модель пенсійного забезпечення.

Пріоритетні напрями:

- Впровадження обов'язкового накопичувального рівня (другого рівня) — дозволить громадянам формувати власний пенсійний капітал;
- Розвиток недержавного пенсійного страхування, забезпечення

прозорості та надійності фондів;

- Підвищення рівня страхового стажу та стимулювання офіційного працевлаштування;
- Інформаційно-просвітницькі кампанії для підвищення фінансової грамотності населення щодо пенсійного планування.

Очікуваний ефект: зміцнення фінансової стійкості пенсійної системи, підвищення розмірів пенсій у майбутньому та зменшення залежності від державного бюджету.

КМУ затвердив Програму дій на 2025 рік, у якій особливий акцент зроблено на реформі пенсійної системи. Документ визначає чіткі цілі, пріоритети та індикатори виконання, що дозволяє відстежувати прогрес і робить державні рішення прозорими для громадян. Пенсійна реформа передбачає запуск нової моделі, модернізацію соціального захисту та впровадження більш ефективних підходів до нарахування та виплат пенсій

Серед чотирьох ключових напрямів реформ – безпека, економіка, гідність і відбудова. У сфері діяльності Міністерства соціальної політики, сім'ї та єдності: запуск нової моделі пенсійної системи; боротьба з бідністю та оновлення соціальних стандартів; модернізація підходів до соціального захисту; розвиток мережі соціальних послуг; перехід від підтримки «за статусом» до допомоги «за потребами»; вдосконалення системи протезування як частини реабілітації спільно з МОЗ; початок реалізації програми повернення українців додому; розширення послуг для прифронтових громад.

Розширення цифрових сервісів у соціальній сфері. Цифровізація процесів надання соціальних послуг є одним із найшвидших і найефективніших способів підвищення доступності, прозорості та зручності для громадян.

Ключові ініціативи:

- Електронні кабінети отримувачів соціальної допомоги, де можна подати заяву, відстежити статус, отримати консультацію;
- Інтеграція з додатком "Дія" для подання заяв на допомогу,

субсидії, виплати ВПО тощо;

- Цифрова верифікація доходів і статусів за допомогою обміну даними між податковою, банками, МВС, Пенсійним фондом;
- Автоматизоване призначення виплат без необхідності фізичного візиту до органів соцзахисту.

Очікуваний ефект: зменшення бюрократії, скорочення термінів розгляду заяв, мінімізація зловживань і корупції.

Інтеграція послуг соціального захисту. На сьогодні соціальні послуги в Україні часто є розпорошеними між різними установами, що ускладнює доступ до них. Модель інтегрованої допомоги дозволяє надати людині комплексну підтримку — фінансову, психологічну, медичну, юридичну тощо — через єдиний вхідний пункт.

Пріоритети реформи:

- Створення соціальних офісів “єдиного вікна” за аналогією до Центрів надання адміністративних послуг;
- Розширення мережі соціальних працівників та кейс-менеджерів на місцях;
- Мультидисциплінарні команди, що надають підтримку сім’ям у складних життєвих обставинах.

Очікуваний ефект: покращення доступу до послуг, швидша адаптація вразливих груп до соціального середовища, зниження рівня бідності.

Підвищення соціальних стандартів. Соціальні виплати в Україні часто не відповідають реальній вартості життя. Мінімальна заробітна плата, прожитковий мінімум та пенсії повинні переглядатися з урахуванням інфляційних змін, вартості базового споживчого кошика та економічної ситуації.

Напрями вдосконалення:

- Реалізація принципу “гідного рівня життя”, а не мінімального виживання;
- Зв’язок між соціальними стандартами та економічними

індикаторами (ВВП, інфляція, середня зарплата);

- Гарантії для осіб з інвалідністю, пенсіонерів, багатодітних сімей щодо непорушності базових виплат.

Очікуваний ефект: зменшення соціального відчуження, підвищення довіри до держави, стимулювання внутрішнього попиту.

Реформа системи соціального забезпечення — це не лише технічна модернізація, а глибокий інституційний процес, який вимагає комплексного підходу, залучення громадянського суспільства, міжнародної підтримки та відповідальної державної політики. Реалізація вищезазначених напрямів дозволить зробити систему соціального захисту більш ефективною, справедливою та здатною відповісти на сучасні виклики.

Звичайно, значній частині успішних трансформацій країни зобов'язані створенню і задіянню т. зв. структурних фондів, зокрема для зменшення внутрішніх дисбалансів між новими країнами-членами ЄС та їхніми окремими регіонами. Завдяки цьому вдалося забезпечити стійке (значною мірою збалансоване) економічне зростання, в основі якого лежало стале підвищення рівня продуктивності національних економік.

А соціально-економічне зближення ґрунтувалось на комплексі скоординованих та узгоджених напрямів економічної політики — насамперед у частині посилення економічної свободи, розширення і зміцнення інвестиційних потоків, оновлення державних інститутів, соціальної справедливості, фіскальної збалансованості, у т. ч. завдяки ресурсам вже на той час міцного ЄС. І сьогодні завдання конвергенції розглядаються керівництвом Євросоюзу як ключовий механізм відновлення стійкого зростання економіки, підвищення добробуту громадян, а також посилення інтеграційних процесів у Євросоюзі та його міжнародної конкурентоспроможності. З

вертаючись до динаміки головних показників та індикаторів, асоційованих з ВВП, є підстави стверджувати, що у частині зближення макроекономічних середовищ (вироблення валового продукту, його динаміки

і продуктивності) країнам ЦСЄ вдалося досягти відчутних позитивних результатів. Однак якщо у частині макроекономічного середовища є підстави стверджувати про покращення зближення між країнами ЦСЄ, то у частині публічних інститутів радше слід вести мову про відсутність тенденцій до позитивних зсувів і зближення, а в ряді складових навіть про погіршення системних оцінок, що характеризує розбіжності (принаймні для окремих країн-членів) інституційних середовищ країн ЦСЄ.

Вагомим фактором прискорення конвергенції для країн ЦСЄ, звичайно, ставав розвиток зовнішньоторговельних відносин. Однак, хоча країни ЦСЄ докладають значних зусиль на створення сучасної фізичної та інтелектуальної інфраструктури (завдяки якій інтеграційні зв'язки мали б посилюватись, водночас сприяючи цифровому і зеленому переходам), поки все ж важко очікувати, що відносно малі країни ЦСЄ будуть спроможні наблизитись до великих країн ЄС у таких складних і суперечливих сферах, якими є інтелектуальна власність та її використання, зелений і цифровий перехід та ін., хоча б у середньостроковій перспективі. Хоча сьогодні загальноєвропейський соціальний та економічний простір відчутно трансформується під впливом тривалої економічної рецесії, невирішених проблем зайнятості, міграції, дефіцитів соціальних бюджетів, регіональних дисбалансів соціального розвитку та інших чинників, проте принципи та модель його функціонування залишаються базовими.

Відтак, хоча Євросоюз демонструє зміцнення соціально-економічних національних просторів, однак для успішного продовження політики європейської конвергенції ще потребується багато змін, які б забезпечували результативність такої політики. Нагадаємо, до офіційно закріплених принципів побудови єдиного соціально-економічного простору ЄС відносять принципи «соціальної солідарності», «соціальної згуртованості», «соціальної справедливості», «соціальної відповідальності», які мають стати визначальними і для України.

Стосовно ж України, то питання чи завдання зближення для країни є і

залишатиметься на порядку денному ще довгий час, всупереч зовнішнім (і внутрішнім) негараздам і бар'ерам. Нагадаємо, початок переговорного процесу стосовно вступу України до Євросоюзу слугує вагомим стимулом для прискорення трансформаційних процесів, як це було наприкінці 1990-х – початку 2000-х рр. для постсоціалістичних країн. А тому й важливим є встановлення того, наскільки європейський інтеграційний шлях України співвідноситься з пройденим шляхом найближчих партнерських країн.

Співвіднесення не має нічого спільного із намірами «повторити» позитивний досвід сусідів. Радше навпаки, критично його оцінити, щоб за можливості зменшити вірогідність похибок, втрат і пасток, через які інші країни вже проходили чи яких їм вдавалося уникати. Хоча з урахуванням сучасних реалій, завдання зближення для України є на сьогодні важкодосяжним і потребує суттєвих, а часом і радикальних інституційних змін, трансформаційні та інтеграційні зміни в країні не повинні відкладатись на далеке майбутнє, у т. ч. для того, щоб подолати ризики розходження динаміки розвитку ЄС та України, посилення яких (ризиків) може призвести не до конвергентності, а до дивергентності, у т. ч. внаслідок широкомасштабних військових дій. Є підстави стверджувати, що суттєве покращення конкурентоспроможності, а з тим і підвищення заробітних плат, можливі лише за значних трансформацій у системі державного управління.

Саме у якості державних інститутів Україна має чи не найбільші проблеми — навіть стартові умови трансформаційних процесів у країнах ЦСЄ засвідчували вищу якість інститутів державного управління, ніж Україна має сьогодні, після 30 років реформувань. Процес зближення для України набуває особливої гостроти, оскільки безпосередньо пов'язаний з вирішенням проблеми дефіциту робочих місць.

Створення робочих місць у сучасній Україні є ключовим фактором реінтеграції всього суспільства і особливо тих груп населення, які постраждали від війни. Продуктивні та належно оплачувані робочі місця не лише формуватимуть нове економічне середовище, а й підвищуватимуть

купівельну спроможність домогосподарств, що сприятиме подальшому прискоренню економічного розвитку. Тому виконуючи положення Угоди про асоціацію з ЄС і орієнтуючись на мету отримання повноправного членства у Євросоюзі, Україна передусім повинна забезпечити поступову власну інтеграцію у спільний економічний та соціальний простір об'єднаної Європи, інтегруючи його цінності, взаємозв'язки, стандарти, норми та ухвалені інституціями ЄС «порядки денні» соціально-економічного розвитку.

Враховуючи нинішню європейську практику та відповідно до цілей конвергенції, Україна потребує нового формату та сучасних підходів до соціально-економічної політики. І в першу чергу для цього необхідне відповідне макроекономічне підґрунтя, що характеризується високим рівнем продуктивності праці та структурною збалансованістю економіки, притаманною розвинутим країнам.

Слід визнати, що на сьогодні Україна має досить вузьке макроекономічне «вікно можливостей» для формування суспільства, яке функціонує на основі принципів «європейської моделі». Враховуючи це, перехід до політики європейської моделі соціально-економічного зростання і розвитку потребує вирішення одночасно двох ключових проблем:

- розширення макроекономічного «вікна можливостей», пов'язаного зі структурною оптимізацією та підвищенням рівня продуктивності національної економіки;
- формування і зміцнення інституційного середовища, необхідного для реалізації європейської моделі розвитку, насамперед у частині посилення функції державного стратегічного планування соціально-економічного розвитку країни.

Проте слід застерегти, що в особливих умовах повоєнного відновлення України буде складно або навіть неможливо ефективно застосовувати всі підходи, принципи, інструменти, індикатори тощо європейської моделі соціально-економічного зростання, створеної для Європи мирного часу. Тому актуалізується потреба трансформації та адаптації прийнятих міжнародних

підходів соціальноекономічної конвергенції до умов повоєнної України — впроваджувати їх у вітчизняну систему державного управління доведеться з урахуванням всіх наслідків війни. Відтак, є підстави стверджувати, що суттєве покращення конкурентоспроможності та добробуту можливі лише за значних трансформацій у системі державного управління. Саме з них потрібно невідкладно розпочинати реформування, не чекаючи завершення війни.

3.2 Роль державної політики, інституцій та громадянського суспільства

Державна політика – це система цілей, принципів та інструментів, які визначають, яким чином держава забезпечує соціальний добробут населення. В Україні, з урахуванням зовнішніх викликів (війна, економічна нестабільність) та внутрішніх проблем (низькі доходи, високий рівень бідності), ефективна соціальна політика є не розкішшю, а необхідністю.

Розширені напрямки ролі державної політики:

- Формування пріоритетів: держава встановлює, які категорії населення потребують першочергової допомоги — пенсіонери, внутрішньо переміщені особи (ВПО), багатодітні сім'ї, ветерани. Це впливає на розподіл фінансування та програмну архітектуру.
- Законодавче забезпечення: законодавчі акти створюють основу для надання виплат і послуг. Наприклад, Закон України «Про державну соціальну допомогу малозабезпеченим сім'ям» регулює умови, критерії й розміри допомоги.
- Регуляція соціальних стандартів: саме держава визначає рівень прожиткового мінімуму, мінімальної зарплати, пенсій. Це стратегічно впливає на добробут усієї країни.
- Антикризове реагування: у періоди війни, пандемії чи економічних спадів, соціальна політика повинна забезпечувати стабільність — наприклад, через розширення субсидій, екстрені виплати, продуктові

програми тощо.

- Фінансування: формування та затвердження бюджету — це реальний інструмент державної політики. Якщо кошти не передбачені — жодна програма не працює.

- Підвітність та контроль: держава не лише призначає виплати, а й має відповідальність за те, щоб ресурси використовувалися ефективно, без корупції, і доходили до конкретної людини.

Інституції – це «інструментальна» частина державної політики: органи, структури та служби, які перетворюють політичні рішення на реальні дії. Саме через них громадяни взаємодіють із соціальною системою.

Розширене розкриття функцій інституцій:

- Адміністративна реалізація: міністерства, фонди, департаменти та центри соцзахисту безпосередньо здійснюють прийом заяв, призначення допомоги, виплати. Їхня ефективність визначає, чи отримають люди підтримку вчасно.

- Координація між рівнями влади: часто соціальні послуги фінансуються спільно з державного та місцевого бюджету. Інституції виступають «містком» між центральною владою і громадянами.

- Збір та обробка даних: Пенсійний фонд, Служба зайнятості, центри соцзахисту ведуть реєстри, моніторять отримувачів допомоги, верифікують інформацію. Це основа для адресної допомоги.

- Розвиток сервісів: сучасні інституції впроваджують електронні кабінети, чат-боти, мобільні застосунки. Наприклад, «єДопомога» або Е-пенсія — це результат діяльності інституцій.

- Проблеми: бюрократичні затримки; низька цифрова грамотність персоналу; недостатнє фінансування на місцях; погана взаємодія між базами даних.

- Необхідні зміни: централізація баз даних; підвищення кваліфікації працівників; упровадження КРІ та громадського контролю.

Громадянське суспільство — це сфера, де діють недержавні організації,

волонтерські об'єднання, профспілки, ЗМІ, експертні спільноти та самі громадяни. У період війни саме громадянське суспільство стало одним із ключових рушіїв підтримки населення.

Глибший розгляд функцій громадянського суспільства:

- Партнерство з державою: громадські організації часто реалізують державні або донорські програми — забезпечення ВПО житлом, розподіл гуманітарної допомоги, психологічна підтримка тощо.
- Надання послуг: НУО можуть надавати послуги ефективніше, ніж держава — гнучкіше, швидше та за рахунок менших ресурсів. Наприклад, «Право на захист», «Карітас», «Таблеточки» — працюють з широким спектром соціальних проблем.
- Адвокація змін: громадянське суспільство ініціює зміни — законопроекти, правки, публічні обговорення, петиції. Це дає змогу формувати політику знизу вгору.
- Соціальний контроль: НУО та активісти виступають «сторожовими псами» системи, виявляючи порушення, зловживання або неефективність.
- Залучення міжнародної підтримки: громадські організації мають досвід співпраці з ООН, USAID, Червоним Хрестом тощо, залучаючи ресурси, які не може надати держава.
- Формування культури солідарності: завдяки волонтерству, благодійності та ініціативам громади люди відчувають відповідальність за інших. Це основа сильної соціальної системи.

Прогнозні розрахунки визначення ролі державної політики, інституцій та громадянського суспільства в реалізації і впровадженні європейських стандартів в Україні.

Прогнозні показники щодо мінімальної заробітної плати за умов адаптації європейських стандартів, на прикладі Польщі, Німеччини на 2025, 2026, 2027 роки наведені в табл. 3.1.

Таблиця 3.1

Прогнозні показники щодо мінімальної заробітної плати за умов адаптації європейських стандартів, на прикладі Польщі, Німеччини на 2025, 2026, 2027 роки

Країна	Поточний показник	Прогноз	Коментарі
Німеччина	€12,41/год (2024)	~€13,90/год (2026) та ~€14,60/год (2027)	Очікується збільшення мінімальної зарплати для підвищення стандарту
Польща	4 242 зл/місяць (січень 2024)	4 666 зл/місяць (2025)	Зростання мінімалки, але темп зростання сповільнюється.
Україна	дані неповні (контекст: високий рівень бідності)	Необхідне суттєве підвищення до «гідного рівня»	Системна нестабільність через війну та структурні виклики.

Джерело: складено автором

Згідно з даними наведеними в табл. 3.1 доцільно зробити висновки:

- у Німеччині та Польщі видно чіткий підйом мінімальної заробітної плати з прогнозом подальшого зростання;
- у Польщі прогноз зростання трохи менший, що свідчить про поступове згасання темпів;
- в Україні — показники менш прогнозовані, через невизначеність і зовнішні шоки; необхідні значні реформи.

Ключові показники і тенденції щодо функціонування пенсійної системи за умов адаптації європейських стандартів, на прикладі Польщі, Німеччини на 2025, 2026, 2027 роки наведені в табл. 3.2.

Таблиця 3.2

Ключові показники і тенденції щодо функціонування пенсійної системи за умов адаптації європейських стандартів, на прикладі Польщі, Німеччини на 2025, 2026, 2027 роки

Країна	Поточні виклики	Прогноз/тренд
Польща	Мінімальна пенсія: з 1 березня 2023 – 1 588,44 зл	Очікується зниження коефіцієнта заміщення до ~29% до 2050 р.
Німеччина	Демографічне старіння, навантаження на пенсійний фонд	Мінімальні пенсії залишаються значно нижчими за середню зарплату
Україна	Висока частка пенсіонерів, бюджетна залежність	Необхідне впровадження накопичувальної системи, збільшення стажу

Джерело: складено автором

Згідно з даними наведеними в табл. 3.2 можна зробити висновок:

- у Польщі система пенсій забезпечена, але до 2050 р. очікується зниження частки середньої зарплати, яку отримує пенсіонер (replacement rate);
- у Німеччині виклики в старінні населення означають, що пенсіонерам може бути важче підтримувати рівень життя без додаткових доходів;
- в Україні суттєва потреба в реформуванні: накопичувальна модель, підвищення стажу, покращення фінансування.

Ключові показники і тенденції зростання компенсації праці в Польщі на 2025, 2026, 2027 роки наведені в табл. 3.3.

Таблиця 3.3

Прогнози зростання компенсації праці в Польщі на 2025, 2026 рр.

Рік	Прогноз зростання номінальної компенсації праці на одного працівника (%)
2024	~12.3%
2025	~6.2%
2026	~4.8%

Джерело: складено автором

Згідно з даними наведеними в табл. 3.3 можна зробити висновки:

- у 2024 році очікується високий темп зростання через інфляцію та підвищення мінімальних зарплат;
- у 2025-26 роках темп різко знижується — це може свідчити про зменшення стимулів до підвищення заробітку, або про поступове стабілізування ринку праці;
- для України та Німеччини варто здійснити подібні розрахунки (якщо є дані) — це допоможе порівняти динаміку.

Прогноз для України: що може бути реалістичним:

- припустимо, що мінімальна зарплата в Україні зростатиме на 10-15% щорічно протягом найближчих 3–5 років (за сприятливих умов реформ та економічного відновлення);
- якщо сьогодні вона, наприклад, ~8 000 грн/місяць, то:

2025: ~8 800-9 200 грн

2026: ~9 700-10 600 грн

2027: ~10 600-12 200 грн

- щоб забезпечити «гідний рівень життя», треба, щоб мінімальна заробітна плата досягла 50-60% від середньої зарплати. Це поки що далека перспектива без значних структурних змін.

Для України життєво важливо сформувати синергічну модель соціального забезпечення, в якій держава, інституції та громадянське суспільство виступають не конкурентами, а партнерами. Саме така модель дозволяє створити гнучку, адаптивну та ефективну систему підтримки громадян — особливо в умовах війни, післявоєнної відбудови та трансформації суспільства. Найкращі приклади такої взаємодії вже сьогодні формуються в Україні: цифрові платформи підтримки, волонтерські мережі, змішані моделі надання послуг.

Громадянське суспільство в сучасному світі відіграє ключову роль у формуванні державної політики. Це суспільне утворення, що складається з незалежних від держави організацій та груп громадян, які спільно виступають у вирішенні важливих громадських питань. Громадянське суспільство виступає як посередник між індивідами та державою, сприяючи залученню громадян до процесів прийняття рішень та контролю за діяльністю влади.

Однією з важливих функцій громадянського суспільства є активна участь у формуванні державної політики. Громадські організації та ініціативні групи можуть впливати на прийняття рішень у сферах економіки, соціальних питань, охорони навколишнього середовища та інших сферах життя суспільства. Їх обґрунтовані пропозиції та рекомендації допомагають уряду ефективніше вирішувати проблеми та впроваджувати необхідні реформи.

Співпраця між державою та громадянським суспільством сприяє зміцненню демократії та підвищенню рівня участі громадян у процесах управління державою. Посилення діалогу між сторонами сприяє створенню більш прозорих та відповідальних механізмів управління, що сприяють

забезпеченню соціальної справедливості та захисту прав людини.

Аналіз сучасного стану громадянського суспільства виявляє певні тенденції, які можуть вплинути на формування державної політики. Сучасний громадянський рух характеризується активізацією громадян у вирішенні суспільних проблем, дотриманням прав та свобод, а також бажанням брати участь у формуванні державної агенди.

Зараз громадянське суспільство виконує важливу роль у моніторингу та контролі за діяльністю влади. Активні громадські організації, незалежні медіа та інші інститути громадянського суспільства відстоюють демократичні цінності та вимагають відкритості і прозорості у діяльності державних структур.

Однак, деякі проблеми також є характерними для сучасного громадянського суспільства. Наприклад, не всі верстви населення мають однаковий рівень доступу до участі у громадському житті. Деякі групи громадян можуть відчувати себе виключеними або недостатньо представленими у процесах прийняття рішень.

У сучасних умовах важливо підтримувати та розвивати громадянське суспільство, надавати йому можливості для росту та впливу. Тільки активні, об'єднані громадяни можуть сприяти покращенню державної політики, сприяючи налагодженню співпраці між суспільством та владою для досягнення загального добробуту.

Лобіювання: Одним з ключових інструментів впливу громадськості на державну політику є лобіювання. Групи тиску, неурядові організації, бізнес-структури та інші суб'єкти можуть використовувати лобісти для підтримки своїх інтересів у політичних колах. Лобісти працюють на розширення або зміну законодавства, впливаючи на депутатів, чиновників чи інші громадські діячі.

Громадські акції та протести: Ще одним ефективним інструментом є громадські акції та протести. Масові народні рухи і демонстрації можуть привернути увагу суспільства та владних структур до питань, які потребують

вирішення. Через галасливі акції громадяни можуть вимагати змін у дії держави та підвищити тиск на політиків.

Медіа: Інший важливий інструмент – медіа. Засоби масової інформації, такі як телебачення, радіо, інтернет-портали та газети, можуть формувати громадську думку та впливати на державну політику через розголос. Негативне чи позитивне висвітлення питань може змінити ставлення суспільства та посилити тиск на політичних лідерів.

Петиції та громадянські звернення: Важливим засобом впливу є петиції та громадянські звернення. Громадяни можуть висловлювати свої думки та вимоги через підписання петицій, надіслання листів громадським діячам чи органам влади. Проведення підписних кампаній може об'єднати людей навколо конкретної проблеми та змусити державу вреагувати.

Співпраця з іншими організаціями: Ще одним ефективним способом впливу є співпраця з іншими громадськими організаціями, які діють у схожих сферах. Об'єднані зусилля різних груп можуть забезпечити більшу силу та авторитет при впливі на державну політику.

3.3 Пропозиції щодо ефективного впровадження європейських стандартів у сфері соціального захисту

У сучасних умовах нестабільності, воєнного стану та соціально-економічних викликів Україна потребує впровадження ефективних механізмів забезпечення соціальної безпеки. Аналіз міжнародного досвіду дозволяє виокремити низку практик, які можуть бути успішно адаптовані до українських реалій.

Один із прикладів успішної моделі управління соціальною безпекою – досвід скандинавських країн, зокрема Швеції та Норвегії, де функціонує система раннього виявлення соціальних проблем на рівні громад. Україні доцільно розвивати аналогічну модель, орієнтовану на превенцію загострення

соціальних конфліктів, зокрема через використання цифрових інструментів моніторингу (соціальні опитування, інтегровані бази даних у сфері охорони здоров'я, освіти, зайнятості тощо).

Прогнозні показники впровадження пропозицій на 2026–2027 роки наведені в табл. 3.4.

Таблиця 3.4

Система раннього реагування на соціальні ризики в Україні

Показник	2025 (базовий)	2026 (прогноз)	2027 (прогноз)
Частка територіальних громад із системою моніторингу ризиків, %	12	35	60
Час реагування на виявлені соціальні загрози (у днях)	30	20	15
Кількість проєктів превентивних заходів, впроваджених в громадах	45	120	200

Джерело: складено автором

Запропоновані прогнозні показники свідчать про позитивну динаміку розвитку механізмів соціальної безпеки за умови впровадження сучасних інструментів моніторингу та управління ризиками.

По-перше, очікується значне зростання частки територіальних громад, які впровадять системи моніторингу соціальних ризиків: з 12 % у 2025 році до 35 % у 2026-му та 60 % у 2027 році. Така динаміка пояснюється розвитком цифрової інфраструктури, підвищенням спроможності органів місцевого самоврядування, а також активною підтримкою з боку державних та міжнародних інституцій.

По-друге, час реагування на соціальні загрози (зокрема, виявлення випадків сімейного насильства, втрати джерел доходу, загроз психічному здоров'ю) прогнозовано скоротиться з 30 днів у 2025 році до 15 днів у 2027-му. Це стане можливим завдяки створенню локальних центрів соціального реагування, підготовці фахівців та ефективній координації з іншими службами (медичними, освітніми, правоохоронними).

По-третє, кількість проєктів превентивних заходів, реалізованих у громадах, має суттєво зрости – з 45 у 2025 році до 200 у 2027 році. Це

включатиме просвітницькі кампанії, тренінги для вразливих категорій населення, запровадження кризових служб та мобільних груп реагування. Активізація такої діяльності передбачає залучення грантових коштів та розширення партнерств із громадськими організаціями.

Загалом, наведені показники демонструють потенціал впровадження системи раннього реагування як ефективного інструменту підвищення соціальної стійкості територіальних громад в Україні.

Досвід Німеччини та Канади демонструє ефективність інтегрованих підходів до вирішення соціальних проблем через взаємодію органів влади, громадського сектору та наукових установ. В Україні необхідно налагодити міжвідомчу координацію між Міністерством соціальної політики, МВС, МОЗ, Міністерством освіти та місцевими органами влади, аби забезпечити комплексне реагування на соціальні загрози – від бідності та безробіття до психологічної дестабілізації населення (табл. 3.5).

Таблиця 3.5

Міжвідомча співпраця у сфері соціальної безпеки

Показник	2025 (базовий)	2026 (прогноз)	2027 (прогноз)
Частка випадків соціальних загроз (безробіття, зниження доходів), вирішених міжвідомчими комісіями	28 %	45 %	70 %
Кількість спільних інформаційних систем між відомствами	2	5	9
Зменшення середнього часу узгодження рішень	40 днів	28 днів	18 днів

Джерело: складено автором

Удосконалення міжвідомчої взаємодії в Україні є одним із ключових чинників підвищення ефективності управління соціальною безпекою. Запропоновані у табл. 3.5 прогностичні показники демонструють очікувані результати посилення координації між державними структурами, особливо в частині реагування на соціальні загрози, такі як безробіття, зниження доходів чи втрата житла.

По-перше, передбачається зростання частки випадків соціальних загроз, вирішених міжвідомчими комісіями – з 28 % у 2025 році до 70 % у 2027-му.

Це стане можливим завдяки створенню спільних робочих груп на рівні громад, більш чіткому розмежуванню повноважень між установами (Мінсоцполітики, МОН, МОЗ, МВС тощо) та впровадженню алгоритмів реагування на різні види загроз.

По-друге, кількість спільних інформаційних систем має зрости з 2 (у 2025 році) до 9 у 2027-му. Йдеться про об'єднання баз даних щодо соціального статусу громадян, реєстрів отримувачів допомоги, медичних показників тощо. Такий підхід дозволить зменшити дублювання функцій, підвищити точність і швидкість ухвалення рішень.

По-третє, прогнозується скорочення середнього часу узгодження міжвідомчих рішень з 40 днів у 2025 році до 18 днів у 2027-му. Це критично важливо для своєчасного реагування на гострі соціальні виклики, зокрема під час внутрішніх переміщень населення, масових звільнень чи локальних криз (наприклад, у сферах охорони здоров'я чи освіти).

У підсумку, прогнозовані показники свідчать про значний потенціал підвищення ефективності державної політики у сфері соціальної безпеки через розвиток міжвідомчої співпраці та цифрової інтеграції.

Успішні приклади країн ЄС, зокрема Нідерландів та Франції, свідчать про ефективність системи соціального страхування як інструменту підтримки вразливих верств населення. В Україні необхідно вдосконалити систему адресної допомоги, зробивши її більш гнучкою та прозорою. Особливу увагу слід приділити цифровізації процесів надання допомоги, що дозволить уникнути зловживань і забезпечити справедливий розподіл ресурсів (табл. 3.6).

Таблиця 3.6

Соціальне страхування та адресна допомога

Показник	2025 (базовий)	2026 (прогноз)	2027 (прогноз)
Частка отримувачів допомоги, що використовують цифрові сервіси	15 %	40 %	70 %
Рівень задоволеності отримувачів допомоги	62 %	72 %	83 %
Обсяг фінансування адресної допомоги, що спрямований на найвразливіші групи	100 % (базовий)	110 %	125 %

Джерело: складено автором

Прогнозні показники, наведені у таблиці 3.6, відображають очікувані результати модернізації системи соціального захисту в Україні шляхом цифровізації, підвищення адресності надання допомоги та раціонального перерозподілу фінансування.

По-перше, очікується значне зростання частки отримувачів допомоги, які користуються цифровими сервісами — з 15 % у 2025 році до 70 % у 2027 році. Це стане результатом подальшого розвитку цифрових платформ, таких як «Дія», онлайн-кабінетів на сайтах органів соціального захисту, а також спрощення процедур подачі заявок і отримання допомоги в електронному форматі. Така трансформація сприятиме зменшенню адміністративного навантаження, підвищенню прозорості процесів і боротьбі з корупційними ризиками.

По-друге, рівень задоволеності отримувачів соціальної допомоги прогнозовано зросте з 62 % у 2025 році до 83 % у 2027 році. Це пов'язано з покращенням доступності сервісів, підвищенням оперативності обробки звернень, більшою відкритістю органів соціального захисту, а також впровадженням механізмів зворотного зв'язку з населенням.

По-третє, очікується збільшення обсягу фінансування адресної допомоги, спрямованої саме на найвразливіші верстви населення, — на 10 % у 2026 році та на 25 % у 2027-му. Це свідчить про поступове переорієнтування соціальної політики з принципу масовості на принцип цільовості: допомога має надаватися не всім підряд, а саме тим, хто цього найбільше потребує — внутрішньо переміщеним особам, малозабезпеченим сім'ям, особам з інвалідністю, пенсіонерам без сторонньої допомоги тощо.

Таким чином, табл. 3.6 демонструє потенціал переходу до ефективної, прозорої та цифрової системи соціального захисту, адаптованої до нових викликів і потреб українського суспільства.

Механізм наближення України до європейських стандартів охоплює ряд

інструментів, які можна розділити на внутрішні та зовнішні. До внутрішніх інструментів відносять перехід до інноваційної моделі економічного розвитку, основу якої становить переважно високотехнологічна структура національного виробництва, випуск продукції з високим рівнем доданої вартості, винесення за межі країни ресурсоемних підприємств. При цьому високі технології та наукові знання забезпечують 50% всього економічного зростання.

За роки трансформації в Україні сформовано інститут соціального діалогу працівників, роботодавців, держави, що діє на тристоронній або двосторонній основі і спрямований на узгодження завдань соціальної політики та ринкової економіки на національному, галузевому, територіальному та локальному (підприємство, установа, організація, транснаціональна корпорація) рівнях (табл. 3.7).

Таблиця 3.7

Інституціональна структура соціального діалогу в Україні

Національний рівень		
Профспілкова сторона, суб'єктами якої є: Спільний представницький орган всеукраїнських профспілок та профспілкових об'єднань; всеукраїнські об'єднання професійних спілок, а в межах певного виду економічної діяльності — всеукраїнські професійні спілки, створені за галузевою ознакою	Сторона роботодавців, суб'єктами якої є: Спільний представницький орган сторони роботодавців; все-українські об'єднання організацій роботодавців та їх об'єднання, що діють у кількох видах економічної діяльності, а в межах певного виду економічної діяльності — об'єднання організацій роботодавців, які створені за галузевою ознакою і мають статус всеукраїнських	Сторона органів виконавчої влади, суб'єктами якої є Кабінет Міністрів України та/ або центральні органи виконавчої влади
Регіональний рівень		
Профспілкова сторона, суб'єктами якої є професійні спілки відповідного рівня та організації професійних спілок, їх об'єднань, які діють на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці	Сторона роботодавців, суб'єктами якої є організації роботодавців та їх об'єднання, що діють на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці	Сторона органів виконавчої влади, суб'єктами якої є місцеві органи виконавчої влади, що діють на території відповідної адміністративно-територіальної одиниці

Територія відповідної адміністративно-територіальної одиниці		
Профспілкова сторона адміністративно-територіальної одиниці	Сторона роботодавців адміністративно-територіальної одиниці	Органи місцевого самоврядування в межах повноважень
Локальний рівень		
Сторона працівників, суб'єктами якої є первинні профспілкові організації, а в разі їх відсутності – вільно обрані представники працівників		Сторона роботодавця, суб'єктами якої є роботодавець та/або уповноважені представники роботодавця

Джерело: складено автором[1; 4; 6]

До основних завдань Національної ради належать: вироблення консолідованої позиції сторін соціального діалогу щодо стратегії економічного і соціального розвитку України та шляхів розв'язання існуючих проблем у цій сфері; підготовка та надання узгоджених рекомендацій і пропозицій Президентові України, Верховній Раді України та Кабінету Міністрів України з питань формування і реалізації державної економічної та соціальної політики, регулювання трудових, економічних, соціальних відносин.

Серед соціально-економічних трендів успішного розвитку України пріоритетне місце займає «Стратегія – 2020», яка спрямована на реалізацію:

1. Реформи системи соціального захисту. Метою державної політики у цій сфері є спрямованість на досягнення європейських стандартів життя через залучення до нового проекту «Модернізація системи соціальної підтримки населення України» на 2014- 2019 рр., який є третім проектом, який реалізується Міністерством соціальної політики України за рахунок коштів Світового банку. Нова інвестиційна позиція допоможе розширити програму державної соціальної допомоги (забезпечення гарантованого мінімуму) для тих громадян, які найбільше її потребують.

Проект охоплює всі місцеві відділи соціального захисту, які підпорядковуються Міністерству соціальної політики України. Очікується, що кількість осіб, які отримують державну соціальну допомогу, зросте майже вдвічі з 586000 у 2013 році до 1,1 млн. у 2019 році.

2. Реформи пенсійного захисту. Метою державної політики у цій сфері є підвищити рівень життя пенсіонерів; встановити залежність розмірів пенсій від величини заробітку і трудового стажу; забезпечити фінансову стабільність пенсійної системи; створити ефективнішу та більш дієву систему адміністративного управління в пенсійному забезпеченні. Трирівнева пенсійна система (рівень 1 – «солідарна система», рівень 2 – «загальнообов'язкова накопичувальна система», рівень 3 – «добровільна недержавна система пенсійних заощаджень») дозволить розподілити між трьома її складовими ризики, пов'язані із змінами у демографічній ситуації (до чого більш чутлива солідарна система) та з коливаннями в економіці і на ринку капіталів (що більше відчувається у накопичувальній системі).

Такий розподіл ризиків дозволить зробити пенсійну систему більш фінансово збалансованою та стійкою, що застрахує працівників від зниження загального рівня доходів після виходу на пенсію і є принципово важливим та вигідним для них.

3. Реформи системи охорони здоров'я. Метою державної політики у цій сфері є кардинальне та системне реформування, спрямоване на створення системи, орієнтованої на пацієнта, здатної забезпечити медичне обслуговування для всіх громадян України на рівні розвинутих європейських держав. Головними напрямками реформ мають стати підвищення особистої відповідальності громадян за власне здоров'я, забезпечення для них вільного вибору постачальників медичних послуг належної якості, надання для цього адресної допомоги найбільш соціально незахищеним верствам населення, створення бізнес-дружньої обстановки на ринку охорони здоров'я. Орієнтиром у проведенні реформи є програма Європейського Союзу «Європейська стратегія здоров'я-2020».

4. Реформи освіти. Метою державної політики є інтеграція національної системи вищої освіти України до Європейського простору вищої освіти та Європейського дослідницького простору. Міністерством освіти і науки презентовано проект Концепції розвитку освіти на період 2015-2025 років.

Концепція охоплює п'ять основних напрямів розвитку освітньої галузі: узгодити структуру освіти з потребами сучасної економіки та інтеграції України у європейський економічний і культурний простір; забезпечити відповідність змісту освіти потребам і викликам сучасного суспільства, перетворити освіту на рушій економіки знань; забезпечити рівний доступ до якісної освіти усім громадянам України, перетворити освіту на соціальний ліфт; реформувати систему підготовки й перепідготовки педагогічних та управлінських кадрів в освітньому секторі, забезпечити високі соціальні стандарти для працівників освітньої сфери; реорганізувати систему управління, фінансування і менеджменту освіти шляхом децентралізації, дерегуляції, запровадження інституційної, академічної і фінансової автономії навчальних закладів, дотримання принципу відповідальності навчальних закладів за результати освітньої і виховної діяльності [5; 6; 7].

Адаптація України до європейських соціальних стандартів. Входження України до «двадцятки» найбільш економічно розвинених країн світу – це комплексний процес в економічній, соціальній та політичній сферах з метою забезпечення стандартів та реалізації цінностей, що поділяються розвинутими демократичними країнами.

Інтеграція України до Європейського Союзу вимагає не лише гармонізації законодавства, а й практичної імплементації європейських стандартів у всіх сферах життя, зокрема у сфері соціального захисту. ЄС ґрунтує свою соціальну політику на принципах соціальної справедливості, інклюзивності, гідності та солідарності, що зафіксовані у таких документах, як Європейський стовп соціальних прав, Хартія основних прав ЄС, рекомендації Ради ЄС та директиви Єврокомісії.

Успішне впровадження цих стандартів в Україні дозволить не лише підвищити якість життя громадян, а й зміцнити довіру до держави, зменшити нерівність і прискорити євроінтеграційні процеси.

Гармонізація законодавства та підзаконних актів. Європейські стандарти в соціальній сфері, зокрема за Європейський стовп соціальних прав

(European Pillar of Social Rights, EPSR), формулюють принципи забезпечення соціального захисту, включно з мінімальним доходом, пенсіями, довгостроковим доглядом, соціальною інклюзією. Українське законодавство має суттєві розбіжності з цими стандартами — як у поняттях, так і в підходах до їх реалізації.

Конкретні пропозиції:

- Провести всебічний аудит законодавства у сфері соціального захисту: перевірити відповідність чинних законів принципам EPSR (наприклад, принципу “мінімального доходу” чи “доступу до соціального захисту”).

- Розробити дорожню карту гармонізації, яка б включала: чіткі терміни (наприклад: до 2026 р. – адаптація ключових законів; до 2028 р. – впровадження підзаконних актів); відповідальних осіб/органів; ресурси (бюджет, людські ресурси, IT-інфраструктура).

- Запровадити механізм моніторингу відповідності: наприклад, створити незалежну комісію або дорадчий орган, який щорічно оцінює, чи законодавство і практика відповідають європейським стандартам, з публічними звітами.

- Адаптувати до національного контексту ключові документи ЄС — наприклад: рекомендацію ЄС щодо мінімального доходу, забезпечення активної інклюзії; директиви щодо пенсійного забезпечення, взаємовигідної мобільності громадян між країнами ЄС.

Очікуваний ефект:

- Підвищення правової визначеності — громадяни краще розумітимуть свої соціальні права.

- Зменшення невідповідностей між політикою та практикою: допомога буде надаватися за чіткими критеріями.

- Поліпшення іміджу України як країни, яка імплементує європейські стандарти, що може покращити доступ до міжнародної технічної та фінансової допомоги.

Перехід до соціальної політики, орієнтованої на людину. Європейська модель соціального захисту акцентує увагу не лише на виплатах, а на цілісному підході до людини: забезпечення її участі, активності, можливостей, гідності. В Україні часто виплати мають реактивний характер — лише коли виникає проблема, допомога призначається, без активної підтримки включення в суспільство чи ринок праці.

Конкретні пропозиції:

- Запровадити соціальні контракти: отримання соціальної допомоги пов'язати з певними умовами — наприклад, участь у професійній підготовці, соціальній адаптації, працевлаштуванні або волонтерській діяльності.
- Перейти до індивідуальної оцінки потреб: замість однакових стандартних виплат — аналізувати конкретну ситуацію людини чи сім'ї (дохід, здоров'я, житлові умови, наявність дітей, можливість праці) і налаштувати програму підтримки.
- Розвивати мультидисциплінарні служби: спільна робота соціального працівника, психолога, фахівця із зайнятості, юриста — щоб людина могла одночасно отримати комплексну підтримку.
- Переорієнтувати політику з “подати заявку — отримати виплату” на “отримати допомогу — підвищити власну спроможність”.

Очікуваний ефект:

- Підвищення ефективності соціальних виплат: люди зможуть стати більш самостійними, зменшиться залежність від допомоги.
- Зменшення соціальної ізоляції: більшою стане інтеграція в суспільство, праці, спільноти.
- Поліпшення іміджу соціальної політики: від допомоги як “підтримки виживання” — до підтримки “гідного життя”.

Інституційна реформа та децентралізація послуг. Європейські країни в своїй соціальній політиці надають велику роль місцевому рівню, сервісам, наближеним до громадян, інтегрованим структурам. В Україні ж часто соціальні послуги централізовані, існує розпорошення функцій між різними

органами, що створює прогалини.

Конкретні пропозиції:

- Створити або оновити єдину платформу соціальних послуг на місцевому рівні (наприклад, у громадах ОТГ): в одному центрі чи онлайн-порталі доступ до всіх соціальних програм, консультацій, подачі заяв.
- Посилити роль місцевого самоврядування: дати громадам більшу автономію в адаптації програм до місцевих потреб, самостійність у бюджетуванні соціальних послуг, стимулювати участь місцевих ініціатив.
- Зменшити дублювання: об'єднати функції соціального захисту, служби зайнятості, пенсійного обліку, волонтерських центрів, баз даних — для скорочення часу обслуговування та підвищення прозорості.
- Забезпечити фінансування для розвитку інституцій-сервісів: навчання персоналу, цифрові платформи, регіональні офіси, мобільні служби у віддалених громадах.

Очікуваний ефект:

- Підвищення доступності соціальних послуг для громадян — ближче до дому, швидше в обслуговуванні.
- Поліпшення якості сервісу — завдяки оптимізації, місцевій відповідальності, орієнтації на потреби.
- Підвищення ефективності витрат — менше бюрократії, оперативніше реагування, менше втрат через нецільове використання ресурсів.

Впровадження цифрових європейських практик. Цифровізація в соціальній сфері — один із пріоритетів ЄС: вона дозволяє підвищити доступність, швидкість, прозорість та аналітичні можливості системи захисту. В Україні цифровий розвиток соціального захисту ще має значний резерв.

Конкретні пропозиції:

- Створити єдиний цифровий кабінет отримувача соціальних послуг: зручно подавати заяви, відслідковувати їх статус, отримувати повідомлення, бачити історію виплат і програм.

- Розгорнути інтегровану базу даних між різними відомствами (соцзахист, пенсійний фонд, служба зайнятості, податкова) для автоматичної перевірки правомірності отримання допомоги, уникнення дублювання.

- Використовувати елементи аналітики та прогнозування: наприклад, за допомогою алгоритмів визначати, які групи населення найбільш вразливі, що дозволить превентивно реагувати.

- Забезпечити захист персональних даних, кібербезпеку, і навчання персоналу цифровій грамотності.

Очікуваний ефект:

- Скорочення часу на обробку заяв — люди отримують допомогу швидше.

- Зниження корупційних ризиків — автоматичні перевірки, прозорість.

- Покращення можливостей стратегічного планування: дані дозволяють бачити зміни, тенденції, потреби.

- Підвищення довіри населення до системи — через зручність і відкритість.

Забезпечення фінансової стійкості та ефективності витрат. Європейські аналітики вказують, що система соціального захисту має витримувати демографічні, економічні та технологічні виклики — старіння населення, зміни на ринку праці, інновації. В Україні поточні витрати часто несистемні, однакові програми використовують багато ресурсів, але з низькою ефективністю.

Конкретні пропозиції:

- Провести аудит соціальних програм: оцінити, які виплати чи програми дають найкращий ефект — і зосередити ресурси на результативних.

- Впровадити оцінку впливу політик (*ex ante* та *ex post*): перед запуском нового виду допомоги — оцінити потенційний ефект, витрати, ризики; після реалізації — аналізувати досягнення, коригувати.

- Розширити базу фінансування: розглянути податкові чи інші

платежі, які можуть стати джерелом для соціального фонду (наприклад, прогресивне оподаткування, податок на багатство, екологічні збори) — як пропонується в дослідженнях ЄС.

- Забезпечити міжнародне фінансування та партнерство: використати фонди ЄС, кредити міжнародних фінансових організацій, гранти на модернізацію соціальних систем.

Очікуваний ефект:

- Сталість системи соціального захисту навіть у складних економічних умовах.

- Вища якість витрат: гроші витрачаються там, де є найбільший позитивний ефект.

- Підвищення довіри до соціальної системи — коли громадяни бачать, що кошти використовуються ефективно та цілеспрямовано.

Розширення участі громадянського суспільства. В країнах Європи громадянське суспільство (НУО, волонтерські групи, соціальні підприємства) є активним партнером держави у сфері соціального захисту: вони надають послуги, здійснюють моніторинг, просувають зміни. В Україні такий потенціал існує, але часто взаємодія з державними структурами неорганізована.

Конкретні пропозиції:

- Встановити державне замовлення соціальних послуг для НУО: означає, що державні кошти чи гранти виділятимуться НУО на надання соціальних послуг за результатами тендеру чи конкурсу.

- Створити чи посилити громадські ради при органах соцзахисту, які беруть участь у формуванні політик, моніторингу їх реалізації, звітуванні перед громадянами.

- Проводити публічні консультації та слухання щодо реформ соцзахисту: залучення громадян, груп інтересів, бізнесу, волонтерів — це забезпечує більшу легітимність та якість політик.

- Підтримувати соціальні підприємства та спільноти, які можуть

доповнювати державні сервіси: наприклад, централізована доставка послуг, волонтерські мережі, підтримка ВПО чи ветеранів.

Очікуваний ефект:

- Більша орієнтація соціальної політики на реальні потреби громад — через діалог і участь.
- Зростання прозорості: громадськість має можливість контролювати витрати, якість, результати.
- Розширення ресурсів: держава + громадський сектор співпрацюють, що підвищує обсяг та якість соціальної допомоги.

Запропоновані напрями — не окремі «саджанці», які можна висадити й забути. Це системна трансформація, яка вимагає стратегічного планування, ресурсів, міжсекторальної координації та часу. Впровадження європейських стандартів у сфері соціального захисту — це процес, який змінює філософію соціальної політики: від виживання до гідного життя, від пасивної допомоги до активної участі.

Україна має унікальний шанс — поєднати післявоєнну відбудову з модернізацією системи соціального захисту, сформувавши модель, яка буде відповідати викликам XXI сторіччя (старіння, цифровізація, глобалізація, зміни праці). Реалізація запропонованих кроків підвищить ефективність, справедливість та стійкість соціального захисту, наблизить Україну до європейських стандартів, підвищить довіру громадян і зміцнить соціальну згуртованість.

ВИСНОВКИ ДО РОЗДІЛУ 3

Реалізація європейських стандартів життя в Україні є багатовекторним процесом, що передбачає не лише адаптацію законодавства, а й глибоку трансформацію соціальних, інституційних, економічних і культурних практик. Проаналізовані у розділі напрями засвідчують, що ефективно

наближення України до рівня життя країн ЄС можливе лише за умови системного підходу, міжгалузевої взаємодії та залучення всіх ключових учасників — держави, інституцій, громадянського суспільства та міжнародних партнерів.

1. Гармонізація законодавства та норм із європейськими стандартами має стати основою реформування, забезпечивши правову визначеність, узгодженість процедур та чіткі механізми захисту соціальних прав громадян. Законодавчий аудит, адаптація директив ЄС, створення національних індикаторів відповідності — це ключові інструменти синхронізації із правовим простором Європи.

2. Людиноцентричність соціальної політики, орієнтована на гідність, активність та інклюзію, потребує зміни парадигми — від пасивної допомоги до підтримки самореалізації особи. Впровадження індивідуального підходу, соціальних контрактів, мультидисциплінарних сервісів та механізмів оцінки потреб дасть змогу ефективно інтегрувати вразливі групи у суспільне життя.

3. Розбудова інституційної спроможності та децентралізація соціальних послуг сприятимуть підвищенню ефективності системи через спрощення доступу, скорочення бюрократії та врахування регіональної специфіки. Водночас створення єдиної цифрової інфраструктури дозволить об'єднати ресурси, бази даних та послуги на єдиній платформі.

4. Цифрова трансформація соціального сектору — ключовий фактор модернізації. Вона забезпечує не лише оперативність та зручність, але й прозорість, контроль за витратами, персоналізацію підтримки.

5. Фінансова стійкість та ефективність витрат — фундамент довготривалої реалізації європейських стандартів. Це передбачає не лише зростання обсягів соціальних інвестицій, але й контроль за результатами: впровадження оцінки впливу політик, аудит програм, оптимізація структур. Лише за такого підходу соціальна політика не перетвориться на джерело розпорошених ресурсів, а стане інструментом розвитку.

ВИСНОВКИ

Під час проведення дослідження в кваліфікаційній роботі «Шляхи реалізації європейських стандартів життя в Україні» була присвячена комплексному дослідженню концептуальних, нормативно-правових, інституційних та соціально-економічних засад адаптації вітчизняної соціальної політики до стандартів Європейського Союзу. На основі проведеного аналізу зроблено такі узагальнення та висновки:

1. Європейські стандарти життя. Європейські стандарти життя ґрунтуються на принципах соціальної справедливості, інклюзії, рівності, захисту прав людини, гідної праці та доступу до якісних соціальних послуг. Основоположними документами є Європейський стовп соціальних прав, Хартія основних прав ЄС, директиви та рекомендації Ради ЄС. Вони формують нормативну основу, до якої прагне наблизитися Україна в контексті європейської інтеграції.

2. Визначено основні напрями адаптації. У роботі виявлено ключові напрями реформ, реалізація яких є визначальними для поступового наближення до європейських стандартів: гармонізація національного законодавства з правовими нормами ЄС; модернізація системи соціального захисту на основі адресності, ефективності й прозорості; запровадження інструментів соціальної активізації (соціальні контракти, кейс-менеджмент, оцінка потреб); децентралізація та цифровізація соціальних послуг; підвищення ролі громадянського суспільства у формуванні політики; зміцнення фінансової стійкості соціальної системи через ефективне використання ресурсів, бюджетування за результатами, залучення міжнародної допомоги.

3. Виявлено проблеми на шляху реалізації. Незважаючи на задекларовані євроінтеграційні прагнення, в Україні наявні структурні бар'єри, які гальмують впровадження стандартів ЄС: фрагментарне законодавство та нестабільне правове середовище; низький рівень охоплення

соціальними послугами вразливих груп; обмеженість ресурсів, неефективність витрат; недостатня взаємодія між державою, громадами та НУО; низький рівень цифрової трансформації на місцях; вплив повномасштабної війни, демографічні втрати та внутрішнє переміщення населення.

4. Пропозиції та шляхи вирішення. У роботі сформульовано низку практичних рекомендацій для подолання вказаних проблем:

- Прийняття комплексної національної стратегії впровадження європейських стандартів життя з чіткими етапами, індикаторами, відповідальними органами;
- Побудова цілісної цифрової екосистеми соціального захисту, інтегрованої з місцевими сервісами;
- Переорієнтація соціальної політики на людину, її потреби, можливості, активність;
- Зміцнення інституційної спроможності органів соцзахисту та служб зайнятості;
- Поширення позитивного досвіду країн ЄС, зокрема Польщі, Німеччини, Швеції, Фінляндії, як орієнтиру для національного реформування.

5. Перспективи реалізації в умовах повоєнного відновлення. В умовах післявоєнного відновлення Україна має унікальний шанс не просто повернутися до довоєнного стану, а створити нову соціальну систему, орієнтовану на цінності ЄС. Відбудова має поєднувати інфраструктурні, економічні та соціальні трансформації з метою створення більш інклюзивного, справедливого та гідного суспільства.

Шлях реалізації європейських стандартів життя в Україні — складний, але необхідний процес. Він вимагає системного бачення, міжсекторальної взаємодії, стратегічного управління та політичної волі. Успішна реалізація цих стандартів не лише забезпечить гідний рівень життя для громадян, а й стане потужним кроком до повноцінної інтеграції України в європейське співтовариство.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ

1. Адлер Пол С. і Сок-Бу Квон. Соціальний капітал: перспективи нової концепції. 2002 року. Офісна академія. Огляд Академії менеджменту. 27(1): 17–40. С. 23.
2. Актуальні проблеми європейської та євроатлантичної інтеграції України : зб. матеріалів ХІХ наук.-практ. конф. / за заг. ред. Л. Л. Прокопенка. Дніпро: НТУ ДП, 2022. 151 с.
3. Алєканкіна К. Наближення до ЄС. Огляд реформ за четвертий квартал 2022. ВоксУкраїна : веб-сайт. URL: <https://voxukraine.org/nablyzhennya-do-yes-oglyad-reform-za-chetvertyj-kvartal-2022> (дата звернення 01.10.2025).
4. Андрейко В.І. Досвід Чесько-Словацького співробітництва в контексті інтеграційної стратегії України // *Studia Slovakistica*. 5. Українсько-Словацькі діалоги. Літературознавство: Історія. Ужгород: УжНУ, 2005. С.158-167.
5. Андрійчук Т. Державна політика сприяння розвитку громадянського суспільства: проблеми організаційно-функціонального забезпечення. Політичні дослідження. 2021. № 2. С. 80–93.
6. Баранник Л. Б., Корягіна Т. В., Тараненко В. Є. Соціальне обслуговування в системі соціального захисту населення: теоретико-методологічний та фінансовий аспекти. Економічний вісник університету. Збірник наукових праць учених та аспірантів. Випуск 50. С.106-122.
7. Бондаревська К.В. Соціальна безпека у контексті формування поведінки суб'єктів ринку праці. *Поведінкова економіка: від теорії до практики*: міждисциплінарний навчальний посібник. За науковою ред. к.е.н., доц. Татомир І.Л., к.е.н., доц. Квасній Л.Г. Трускавець: ПОСВІТ, 2022, 408 с. С.265-278.
8. Бронікова С.А. Механізм як наукова метафора. Науковий вісник Академії муніципального управління. Серія «Управління». 2011. Вип. 2. С. 75–

82. URL: http://www.nbu.gov.ua/portal/Soc_Gum/Nvamu_uprav1/2011_2/9.pdf (дата звернення 20.10.2025).

9. Вовканич І.І. Постсоціалістична трансформація в Угорщині: історіографічний аспект // *Carpatica-Karpatika. Політологічні студії: історія, теорія, практика*. Ужгород: Політологічні студії, 2003. Вип.21. С.211-226.

10. Геополітичні та гео економічні зміни, формовані під впливом російської агресії, та оновлення місця України у світовому просторі / за ред. В. Юрчишин. Київ: Центр Разумкова, 2022. 102 с.

11. Гурочкіна В., Рябініна Н.О. Інклюзивний розвиток національної економіки в умовах соціального капіталу. Вісник Хмельницького національного університету. Економічні науки. 2020. № 5. URL: <http://journals.khnu.km.ua/vestnik/support.htm> (дата звернення 20.10.2025).

12. Динаміка зовнішньо-політичних настроїв населення. (1-2 жовтня 2022 р.). Соціологічна група «Рейтинг»: веб-сайт. URL: https://ratinggroup.ua/research/ukraine/dinam_ka_zovn_shnopol_tichnih_nastro_v_naselennya_1-2_zhovtnya_2022.html (дата звернення 10.10.2025).

13. Довганик Н.М., Чалюк Ю.О. Концепція глобальної освіти в історичній ретроспективі / Н.М.Довганик, Ю.О. Чалюк // *Міжнародні відносини: теоретико-практичні аспекти*, 2018. – № 1. – С. 22-29.

14. Дудкевич В. І. Процес інтеграції України до Європейського Союзу в контексті суперечностей внутрішньо європейського розвитку. *Політичні проблеми міжнародних систем та глобального розвитку*. 2021. № 1. С. 119–124.

15. Європейський кодекс соціального забезпечення [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=994_651&p=1237807844867395.

16. Загальна декларація прав людини: прийнята і проголошена резолюцією 217 А (III) Генеральної Асамблеї ООН від 10 груд. 1948 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: http://zakon1.rada.gov.ua/cgi-bin/laws/main.cgi?nreg=995_015.

17. Звіт про виконання Угоди про асоціацію між Україною та Європейським Союзом за 2022 рік. Україна – Європа : веб-сайт. URL: https://eu-ua.kmu.gov.ua/sites/default/files/inline/files/zvit_pro_vykonannya_ugody_pro_asociaciyu_za_2022_rik.pdf (дата звернення: 14.11.2025).

18. Зеленський В. О. Україна зможе відбудуватись і реалізувати всі свої зовнішньополітичні цілі. 12.07.2022 р. Президент України. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-polytics/3527695-ukraina-zmoze-vidbuduvatis-i-realizuvati-vsivoi-zovnisnopoliticni-cili-prezident.html> (дата звернення 18.10.2025).

19. Зеленюк Г. Вишеградська четвірка матиме на заході те, що робить на сході. Політика і час, 2005. №2. С.28-34.

20. Зовнішня політика України в умовах глобалізації. Анотована історична хроніка міжнародних відносин (1991-2003 рр.) / Відп. ред. С.В.Віднянський. Київ: Генеза, 2004. 616 с.

21. Київський міжнародний інститут соціології. Соціологічні та маркетингові дослідження «Чи має Україна виконувати всі вимоги ЄС для якнайшвидшого вступу. URL: <https://www.kiis.com.ua/?lang=ukr&cat=reports&id=1126&page=2> (дата звернення 26.10.2025).

22. Климпуш-Цинцадзе І. Голова Комітету ВРУ з питань інтеграції України до ЄС. Відкрита дискусія «Статус кандидата на членство в ЄС: як нам використати історичний шанс?» URL: <https://www.ukrinform.ua/rubricpolytics/3529637-u-radi-viznacili-cotiri-najvazlivisi-komponenti-dla-podalsoi-evrointegracii-ukraini.html> (дата звернення 24.10.2025).

23. Копійка В.В. Європейський Союз: досвід розширення і Україна. Київ: Юридична думка, 2005. 448 с.

24. Коулман Дж. Капітал соціальний і людський. Суспільні науки та сучасність. 2001. № 3. С. 122–139.

25. Макаренко Н. А. Нові перспективи вступу України до Європейського Союзу: вплив російсько-української війни 2022 року на Євроінтеграцію. Електронне наукове видання «Аналітично-порівняльне правознавство». 2022. № 1 (2022). С. 366–369.

26. Міністерство та Комітет цифрової трансформації України. Якість відкритих даних і мова R. Прес-офіс Міністерства. URL: <https://thedigital.gov.ua/news/derzhsluzhbovtsiv-navchili-pratsyuvati-z-vidkritimi-danimi-zavdyaki-programuvannu> (дата звернення 24.10.2025).

27. Могиль В. Європейська інтеграція як перспективний напрям модернізації України. Наукові праці Міжрегіональної академії управління персоналом. Політичні науки та публічне управління. 2022. Вип. 3 (63). С. 78–81.

28. Офіційний сайт Державної казначейської служби України. URL: <http://www.treasury.gov.ua> (дата звернення: 19.11.2025).

29. Офіційний сайт Державної служби статистики України. URL: <http://ukrstat.gov.ua> (дата звернення: 02.11.2025).

30. Офіційний сайт Міністерства фінансів України. URL: <https://minfin.com.ua> (дата звернення: 19.11.2025).

31. Офіційний сайт Пенсійний Фонд України. URL: <https://www.pfu.gov.ua/> (дата звернення: 21.11.2025).

32. Офіційний сайт Податкової служби України. URL: <https://nvp.tax.gov.ua/media-ark/news-ark/970048.html> (дата звернення:

33. П'ятнадцяте загальнонаціональне опитування. Україна під час війни. Зайнятість і доходи. 23-24 липня 2022 року. URL: https://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_ua_job_income_1000_ua_072022_%D1%85v_press.pdf (дата звернення 20.10.2025).

34. Патнем Р. Процвітаюче суспільство. Соціальний капітал і суспільне життя. The American Prospect. 1993. Vol. 4. № 13. Р. 1–2.

35. Пелдем М. Соціальний капітал: один чи багато? Визначення та вимірювання. Журнал економічних досліджень. 2000. Том 14. Випуск 5. С.

629–654.

36. Погорелова І.С. Особливості культурної політики Європейського Союзу в постіндустріальний період / І.С. Погорелова // «Європейські інтеграційні процеси у XXI столітті: ключові тенденції, основні виклики та нові можливості»: Український щорічник з європейських інтеграційних студій. – Луцьк: Терен, 2018. – С. 244-254.

37. Полешко А. Європейські перспективи України: наскільки нинішні реформи задовольняють вимоги Єврокомісії. *Юрист&Закон*. 2023. № 1 (686). URL: https://uz.ligazakon.ua/ua/magazine_article/EA016317 (дата звернення 01.10.2025).

38. Портес А. Соціальний капітал: його походження та застосування в сучасній соціології. Щорічний огляд соціології. 1998. Том 24. С. 1–24.

39. Про внесення змін до Конституції України (ст. 43, 44, 45, 46, 47, 48, 49, 52, р. II): Проект Закону України № 742-VII від 21 лютого 2014 р. [Електронний ресурс]. – Режим доступу: <http://www.president.gov.ua/content/chapter02.html>.

40. Разумков центр. Довіра інститутів суспільства та політиків, електоральні орієнтації громадян України (2024 року). URL: <https://razumkov.org.ua/pro-nas/richnyi-zvit/richnyi-zvit-2024> (дата звернення 20.10.2025).

41. Раструм Й. Inter-організаційна міжособиста відповідальність: дослідження процесів соціального капіталу у відносинах між північноєвропейськими та етнічними китайськими фірмами. Управління промисловим маркетингом. 2008. Том 37. С. 502–512.

42. Реінтеграція населення деокупованих територій Донбасу і Криму в Україну: права і громадянство. Круглий стіл. Незалежний аналітичний центр геополітичних досліджень «БОРИСФЕН ІНТЕЛ» : веб-сайт. URL: <https://bintel.org.ua/analytics/politics/reintehratsiyanaselennya-deokupovanykh-terytoriy-donbasu-i-krymu-v-ukrayinu-prava-i-hromadyanstvo/> (дата звернення 11.10.2025).

43. Руда Т.В. Соціальний капітал як елемент забезпечення національної безпеки НДІ фіскальної політики Наука оптимальних податкових рішень 2020. URL: <https://www.ndifp.com/1374/> (дата звернення 20.10.2025).

44. Соціально-політичні, економічні та гуманітарні виміри європейської інтеграції України: зб. наук. пр. X Міжнар. наук.-практ. конф. Вінниця. 2022. Ч. 2. 264 с.

45. Соціологічна група «Рейтинг». Тринадцяте загальнонаціональне опитування: зовнішньополітична орієнтація. URL: https://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/rg_ua_international_1200_ua_062022_%D1%85press.pdf (дата звернення 20.10.2025).

46. Спільна заява за підсумками 24-го саміту Україна – ЄС. Офіційне інтернет-представництво Президента України Володимира Зеленського : веб-сайт. URL: <https://www.president.gov.ua/news/spilna-zayava-za-pidsumkami-24-go-samitu-ukrayina-yes-80765> (дата звернення 10.10.2025).

47. Стефанішина О. Україна отримала статус кандидата на членство в ЄС. Віце прем'єр-міністерша з питань європейської та євроатлантичної інтеграції України. URL: https://ck-oda.gov.ua/wp-content/uploads/2022/06/27062022_3.pdf (дата звернення 18.10.2025).

48. Стефанчук Р. Голова ВР. Телемарафон «Європейська правда». URL: <https://www.eurointegration.com.ua/news/2022/06/26/7142053/> (дата звернення 26.10.2025).

49. Туболець І.І. Роль публічного управління рівнем безпеки соціально-економічного розвитку регіонів /А. Стілл; Є. Карташов, В. Залізнюк, Є. Вилгін, І. Туболець // Фінансово-кредитна діяльність: проблеми теорії і практики 2021 Том 6 № 41,с. 448-457. [Web of science]

50. Український інститут майбутнього Звіт за результатами всеукраїнського соціологічного дослідження: Соціально-політичні настрої українців. Жовтень 2021 року. Український інститут майбутнього спільно з Нью імідж Маркетинг Груп 05.11.2021 від UIFuture. URL:

<https://uifuture.org/publications/soczialno-politychni-nastroyi-ukrayincziv-zhovten-2021/#more-9367> (дата звернення 20.10.2025).

51. Український центр економічних і політичних досліджень імені Олександра Разумкова. Національна безпека і оборона. Україна на шляху до ЄС: реалії і перспективи. 2022. № 1–2 (187–188). С. 132.

52. Файн Б., Мілонакіс Д., Fine В. Теорії соціального капіталу: (політична економія та розвиток) / Бен Файн, Дімітріс Мілонакіс. Лондон : Плутон Прес; IPPE, 2010. 304 с.

53. Фукуяма Ф. Довіра: соціальні чесноти та шляхи процвітання / пер с англ. Москва : АСТ Хранитель, 2006. 730 с. 8. Богуш Л.Г. Соціальний капітал і соціогуманітарний простір: методологія визначення, взаємозв'язки, вектори розвитку. Економіка та держава. 2010. № 4. С. 15–20.

54. Фукуяма Ф. Соціальний капітал. Незалежний культурологічний часопис «І». 2008. № 53. URL: <http://www.ji.lviv.ua/n53texts/fukuyama.htm> (дата звернення 20.10.2025).

55. Центр аналізу та соціологічних досліджень Міжнародного республіканського інституту (MPI). Опитування IRI: Суспільно-політичні погляди в Україні (Червень, 2023). Соціальна група «Рейтинг». 15.08.2023. URL: https://ratinggroup.ua/files/ratinggroup/reg_files/2023_june_survey_ua.pdf (дата звернення 12.10.2025).

56. Чалюк Ю.О. Особливості соціальної політики ЄС / Ю.О. Чалюк // Науковий вісник Херсонського державного університету. Серія «Економічні науки», 2014. – Вип. 5. – Ч. 1. – С. 115-118.

57. Чалюк Ю.О. Соціальні тренди Великої четвірки ООН: МОП, ЮНЕСКО, ФАО, ВООЗ / Ю.О. Чалюк // Науковий вісник Міжнародного гуманітарного університету. Серія «Економіка і менеджмент», 2019. – № 35. – С. 12-20.

58. Шмигаль Д. Що дає Україні кандидатство в ЄС. Головні переваги. Прем'єр-міністр України. 03.07.2022. URL: <https://www.ukrinform.ua/rubric-politics/3520902-so-dae-ukraini-kandidatstvo-v-es-smigal-nazvav-golovni>

[perevagi.html](#) (дата звернення 18.10.2025).

59. A European statute for associations and NGOs – long overdue recognition for civil society / European Economic and Social Committee. URL: <https://www.eesc.europa.eu/en/news-media/news/european-statute-associations-and-ngos-long-overdue-recognition-civil-society>. (дата звернення 14.10.2025).

60. A European Statute for Associations: Let's get the ball rolling / Civil Society Europe. URL: <https://civilsocietyeurope.eu/a-european-statute-for-associations-lets-get-the-ball-rolling> (дата звернення 12.10.2025).

61. A resolution on the shrinking space of civil society in Europe adopted by European Parliament 08.03.2022 / Legislative Observatory. URL: <https://oeil.secure.europarl.europa.eu/oeil/popups/summary.do?id=1696770&t=e&l=en>. (дата звернення 12.10.2025).

62. Barannik, V.O., Zemlyany`j, M.G., Shevczov, A.I. (1999) Yevropejs`ky`j energety`chny`j sektor ta perspekty`vy` Ukrainy`: Anality`chny`j material. URL: <http://www.db.niss.gov.ua/docs/energy/88.pdf> (дата звернення 15.10.2025).

63. Dzurinda M. Atmosféra ešte nebola taká dobrá, ako je dnes // Česko-Slovensko 2001. Mimoriadna príloha Hospodárskych novín. – S.5. 3. Visegrad Group – Your Partner. Prague: PP Agency, 2010. 197 p.

64. European Parliament resolution of 17 February 2022 with recommendations to the Commission on a statute for European cross-border associations and non-profit organisations / European Parliament. URL : https://www.europarl.europa.eu/doceo/document/TA-9-2022-0044_EN.html. (дата звернення 14.10.2025).

65. European statute for associations and NGOs / European Economic and Social Committee. URL: <https://www.eesc.europa.eu/en/agenda/our-events/events/european-statute-associations-and-ngos> (дата звернення 12.10.2025).

66. European Commission (2022). Secure, Clean and Efficient Energy. Retrieved from

http://ec.europa.eu/research/horizon2020/pdf/press//fact_sheet_on_energy_in_horizon_2022.pdf. (дата звернення 18.10.2025).

67. European Commission (2023). Communication from the Commission. Energy 2023. A strategy for competitive, sustainable and secure energy. Retrieved from https://ec.europa.eu/energy/sites/ener/files/documents/2013_energy2023_en_0.pdf. (дата звернення 18.10.2025).

68. European Integration Index 2014 for Eastern Partnership Countries. Retrieved from <http://www.eapindex.eu/> (дата звернення 17.10.2025).

69. Iryna Tubolets Public policy settlement of social conflicts in the context of national security / Tetiana Shestakovska, Iryna Mykhailovska, Myroslava Buk, Andriy Tabachuk, Iryna Tubolets // Vol. 40 Núm. 72 (2022): Cuestiones Políticas, pp.395-409. [Web of science]

70. Iryna Tubolets Comprehensive rating assessment of the level of social security in the labor market of Ukraine and the EU/ Kseniia Bondarevska, Victoriia Taranenko, Iryna Tubolets, Tetyana Koriahina, Vita Cherba/ *Ad ALTA: Journal of Interdisciplinary Research*. VOL. 12, ISSUE 2, SPECIAL ISSUE XXX. 2022. pp. 92-100.
URL: http://www.magnanimitas.cz/ADALTA/120230/papers/A_20.pdf [Web of science]

71. Kseniia Bondarevska, Victoriia Taranenko, Iryna Tubolets, Tetyana Koriahina, Vita Cherba (2022) Comprehensive rating assessment of the level of social security in the labor market of Ukraine and the EU. 2022. 12, 92-100.

72. Liliia Barannyk, Olena Dobrovolska, Victoriia Taranenko, Tetyana Koriahina and Ludmyla Rybalchenko (2021). Personal income tax as a tool for implementing state social policy. *Investment Management and Financial Innovations*, 2021. 18(2), 287-297. [http://dx.doi.org/10.21511/imfi.18\(2\).2021.23](http://dx.doi.org/10.21511/imfi.18(2).2021.23)

73. Riabinina N. (2021). Socio-economic consciousness is a key driver of the tax service of Ukraine. *Three Seas Economic Journal*. 2(1), p. 65–70. DOI: <https://doi.org/10.30525/2661-5150/2021-1-11> (дата звернення 24.10.2025).

74. Steĭmashhuk, A.M. (2016). Sutnisna xaraktery`sty`ka, peredumovy` i zasady` transkordonnoyi konvergenciyi mizh Ukrayinoyu ta YeS. Innovacijna ekonomika, 7B8, 7B17.2 [in Ukrainian]

75. Ukraina na evropejskih rynkah: vzglyad ehkspertov. Vzyato s: http://old.razumkov.org.ua/ukr/article.php?news_id=96 [in russian] (дата звернення 15.10.2025).